

JURIDISKA FAKULTETEN

VID LUNDS UNIVERSITET

Henova Pelkonen

Anstiftan till mord

En uppsats om anstiftarens ansvar vid beställningsmord inom den
kriminella miljön, med särskilt fokus på *error in persona*

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet

30 högskolepoäng

Handledare: Tova Bennet

Termin: VT2024

Innehåll

Summary.....	5
Sammanfattning.....	7
Förord.....	9
Förkortningar.....	10
1 Inledning.....	11
1.1 Bakgrund.....	11
1.2 Syfte och frågeställningar.....	12
1.3 Avgränsningar.....	13
1.4 Metod.....	14
1.5 Material.....	16
1.6 Forskningsläge.....	18
1.7 Disposition.....	19
2 Organiserad brottslighet.....	20
2.1 Bakgrund om organiserad brottslighet.....	20
2.1.1 Definitioner av organiserad brottslighet.....	22
2.2 Kriminella grupper.....	24
2.2.1 Självddefinierade grupper.....	25
2.2.2 Externdefinierade grupper.....	26
2.2.3 Icke-namngivna grupper.....	27
2.2.4 Projektbaserade konstellationer.....	28
2.3 De kriminella nätverkens uppbyggnad och hierarki.....	30
2.3.1 De äldre.....	31
2.3.2 De äldres yngre.....	31
2.3.3 De yngres yngre.....	32
2.3.4 Tystnadskulturen.....	32
2.3.5 Exempel: Vårbynätverket.....	34
2.4 Beställningsmord inom organiserad brottslighet.....	35
2.5 Sammanfattning.....	36
3 Beställarens straffansvar.....	38
3.1 Allmänt om gärningsmannaskap.....	38
3.2 Osjälvständiga brottsformer.....	39
3.3 Medverkansbestämmelsen i BrB.....	40
3.4 Stämpling till brott.....	41
3.5 Anstiftan till brott.....	44
3.6 Uppsåt.....	45
3.6.1 Uppsåtstäckning vid anstiftan.....	46

3.6.2	Uppsåtstäckning vid <i>error in persona</i>	47
3.7	Domstolsavgöranden som rör beställarens ansvar	48
3.7.1	Mordet på köpcentrumet	48
3.7.1.1	Åtalet mot A1	50
3.7.1.2	Åtalet mot A2	51
3.7.1.3	Kommentar	53
3.7.2	Mordet på återvinningsstationen	53
3.7.2.1	Tingsrättens bedömning	54
3.7.2.2	Hovrättens bedömning	55
3.7.2.3	Kommentar	56
3.7.3	Vilken slutsats kan dras av domarna?	58
4	Anstiftarens ansvar vid <i>error in persona</i>	59
4.1	Bakgrund om <i>error in persona</i>	59
4.2	Utförarens ansvar vid <i>error in persona</i>	60
4.3	Anstiftarens ansvar vid <i>error in persona</i>	62
4.4	Mordet i bostadsområdet	64
4.4.1	Tingsrättens bedömning	65
4.4.2	Hovrättens bedömning	66
4.4.3	Högsta domstolens bedömning	67
4.4.3.1	Anstiftarens uppsåt	67
4.4.3.2	Anstiftarens ansvar för försök vid förväxling ..	69
4.4.3.3	Högsta domstolens dom	70
4.5	Sammanfattande kommentar	71
5	Vilka möjligheter finns det att döma personer inom kriminella nätverk för anstiftan till mord?	75
5.1	Inledande kommentar	75
5.2	Kan en mordbeställare tillskrivas ansvar som anstiftare?	76
5.2.1	Anstiftarens ansvar i praxis	78
5.2.2	Avslutande kommentar	80
	Källförteckning	83
	Litteratur	83
	Offentligt tryck	84
	Myndighetspublikationer	85
	Internationella rättsakter	85
	Rättsfallsförteckning	86
	Högsta domstolen	86
	Hovrätten	86
	Tingsrätten	86

Summary

Organized crime accounts for a large share of the contract killings committed in the society. The essay aims to investigate how the structure and hierarchy of the criminal environments affects the possibility to identify and prosecute individuals for incitement of murder.

There is no legal definition of the concept organized crime, but Brå has developed characteristics. Organized crime concerns profit making criminal operations in forms of projects where the perpetrations have the will and ability to protect and simplify the criminal activity through unauthorized influence. The criminal networks have a clear organization and hierarchy where older individuals often rule over the younger ones.

The criminal justice tools being actualized regarding the responsibility of the instigator, are above all incitement for murder and instigation for murder. The contract killings are often instigated by a person high up in the hierarchy whilst the performance normally is handed over to individuals that are positioned lower in the hierarchy and who have no close contact with the instigator.

Many of the risky missions are spread out on the youngest ones. There is also a culture of silence in the criminal environment that complicates prosecution of those involved. The clear hierarchy in the criminal network implies that the subordinates obey the leaders without questioning.

For punishable incitement to be the case, the client should have included the executer to commit the murder. The client's authoritarian position usually implies a great influence and a clear impact on persons lower in the hierarchy. On the other hand, the executer might have additional incentives to execute the act, which complicates the assessment. The relationship between the client and the executer is of great importance for the assessment of the impact. Due to the hierarchy and the culture of silence, it could, on the other

hand, be difficult to locate the client and find evidence. In many cases the executor does not know who the instigator is. In all cases treated in the investigation, evidence from encrypted communication services has been crucial to find and gather evidence against the instigator.

The essay also examines the instigator's responsibility in cases of *error in persona*. This has been assessed only once in Swedish case law, the murder in the residential area. If the act that the instigation refers to, is according to criminal law, equivalent to the actual act that is executed, and if the outcome is a possible consequence of the sequence of events that the instigator has started, the instigator can be considered to have had intent. In case of *error in persona*, the issue whether the instigator can be sentenced for instigating an attempt to murder of the intended victim, is brought up to date. The supreme court in Sweden claims that, in those cases, it is necessary that the instigator has intended more than one person to die and that the trial point has been passed regarding the intended victim.

In conclusion, the regulations in Swedish law appear to be well functioning regarding incitement to murder. The structure and hierarchy of the criminal environment, however, makes the assessment of locating and finding evidence against the instigator very difficult. There is a culture of silence, and the executor is often not aware of who has instigated the murder. Even if it can be difficult to find evidence regarding murder within the criminal environment, it is of the utmost importance that the proof requirement and the legal certainty are maintained.

Sammanfattning

Den organiserade brottsligheten står för en betydande andel av beställningsmorden som utförs i samhället. Uppsatsen syftar till att utreda hur den kriminella miljöns struktur och hierarki påverkar möjligheten att identifiera och åtala personer för anstiftan till mord.

Det finns ingen legaldefinition av begreppet organiserad brottslighet men Brå har tagit fram kännetecknen. Organiserad brottslighet rör vinstdrivande brottslig verksamhet i projektform där gärningspersonerna har vilja och förmåga att skydda och underlätta den brottsliga verksamheten genom otillåten påverkan. De kriminella nätverken har en tydlig organisation och hierarki där äldre personer ofta styr över de yngre.

De straffrättsliga verktygen som aktualiseras avseende beställarens ansvar är framförallt stämpling till mord och anstiftan till mord. Beställningsmorden anstiftas ofta av en person som befinner sig högt upp i hierarkin, medan utförandet vanligen överläts till personer som står lågt i hierarkin och som inte har nära kontakt med beställaren. Många av de riskfyllda uppdragen fördelas på de yngsta. Det råder även en tystnadskultur inom den kriminella miljön som försvårar lagföringen av de inblandade. Den tydliga hierarkin inom de kriminella nätverken innebär att de underordnade lyder ledarna utan att ifrågasätta.

För straffbar anstiftan ska beställaren ha *förmått* utföraren att begå mordet. Beställarens auktoritära position innebär vanligen ett stort inflytande och en tydlig påverkan på personer som står lägre i hierarkin. Däremot kan utföraren ha ytterligare incitament till att utföra gärningen, vilket komplicerar bedömningen. Relationen mellan beställaren och utföraren är av stor betydelse för bedömningen av påverkan. På grund av hierarkin och tystnadskulturen kan det däremot vara svårt att lokalisera beställaren och finna bevisning. I många fall känner utföraren inte heller till vem beställaren är. I samtliga fall

som behandlats i utredningen har bevisning från krypterade kommunikationstjänster varit avgörande för att finna och samla bevis mot anstiftaren.

Uppsatsen undersöker även anstiftarens ansvar vid *error in persona*. Situationen har enbart bedömts en gång i svensk rättspraxis, mordet i bostadsområdet. Om gärningen som anstiftan avser är straffrättsligt likvärdig med den faktiska gärningen som begås och om utfallet är en möjlig följd av händelseförloppet som anstiftaren satt igång kan anstiftaren anses ha uppsåt. Vid *error in persona* aktualiseras även frågan om anstiftaren kan dömas för anstiftan av försök till mord av det tilltänkta offret. Högsta domstolen anför att det i så fall krävs att anstiftaren haft uppsåt till att fler än en person skulle dö samt att försökspunkten passerats avseende det tilltänkta offret.

Sammanfattningsvis framstår regelverket i svensk rätt som fungerande avseende anstiftan till mord. Den kriminella miljöns struktur och hierarki försvårar dock bedömningen av att lokalisera och finna bevisning mot anstiftaren. Det råder en tystnadskultur och utföraren har ofta inte kännedom om vem som anstiftat mordet. Även om det kan vara svårt att finna bevisning avseende mord inom den kriminella miljön är det av yttersta vikt att beviskravet och rättssäkerheten upprätthålls.

Förord

Nio terminer på juristprogrammet lider mot sitt slut. En otroligt bra och rolig tid i livet, men som gått väldigt fort. Det har varit lärorika år som gett mig väldigt mycket. Tack till alla lärare som delat med sig av sin kunskap under åren och tack till min handledare Tova Bennet.

Jag vill även rikta ett stort tack till Malmö tingsrätt som tog emot mig för APU under termin 7. Jag tar med mig stora kunskaper från den perioden, samt idén för mitt examensarbete.

2024-04-24

Henova Pelkonen

Förkortningar

BrB	Brottsbalken
Brå	Brottsförebyggande rådet
Dir.	Direktiv
HD	Högsta domstolen
NJA	Nytt juridiskt arkiv
Prop.	Proposition
SOU	Statens offentliga utredningar

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Inom den organiserade brottsligheten existerar en dödlig praxis som kastar en mörk skugga över samhället: beställningsmord. Dessa brutala och planerade mord med skjutvapen skiljer sig från andra våldsbrott på grund av sin avsiktliga karaktär. En person anställs eller instrueras att utföra ett mord. Beställningsmord är ett fenomen som har djupa rötter inom den kriminella miljön.

Det dödliga våldet i Sverige har ökat sedan 2015.¹ Ökningen har varit mest markant avseende fall som begås med skjutvapen. Andelen fall av dödligt våld där skjutvapen brukats har nästan fördubblats mellan år 2011 och 2020.² När den franska polisen lyckades få tillgång till den krypterade tjänsten Enchrochat kastades ett nytt ljus på kommunikationen inom den kriminella miljön. Enchrochat gav en bättre inblick i hur beställningsmord inom den kriminella miljön genomförs.³

För att komma åt beställningsmord finns verktyg i rättssystemet. Stämpling och anstiftan till mord är straffrättsliga verktyg som används vid beställningsmord. Anstiftan till mord innebär att en person, genom att uppmana eller på annat sätt främja mordet, kan bli ansvarig för att ha medverkat till mordet utan att nödvändigtvis ha utfört det själv. Anstiftan till mord är en av flera delar av medverkansansvaret som tillämpas för att säkerställa att alla inblandade i ett brott hålls ansvariga för sina handlingar, även om de inte utfört brottet själva.

Vid beställningsmord finns det en risk för att den anstiftade gärningsmannen skjuter fel person på grund av förväxling. Situationen benämns som *error in persona*. Gärningsmannens felaktiga uppfattning om identiteten hos det

¹ SOU 2021:68, s. 48.

² SOU 2021:68, s. 48.

³ Sallinen, Janni, "Mord på entreprenad- två skyttar ökar chanserna", Svenska Dagbladet, publicerad 2021-10-31, s. 2-7.

verkliga offret kan påverka bedömningen av både gärningsmannens och anstiftarens uppsåt. Hur påverkas anstiftarens ansvar av att den anstiftade gärningsmannen på grund av förväxling skjuter fel person? Det är en svår fråga som getts begränsat utrymme i doktrin och som endast behandlats en gång i svensk rättspraxis.

Uppsatsen syftar till att analysera och utreda anstiftarens ansvar vid beställningsmord. Hur fungerar verktygen i rättssystemet för att kunna tillskriva en mordbeställare inom den kriminella miljön straffrättsligt ansvar, även i fall då den anstiftade gärningsmannen på grund av förväxling skjuter fel person?

1.2 Syfte och frågeställningar

Uppsatsen syftar till att utreda hur rättsreglerna i svensk rätt fungerar för att hålla en beställare inom den kriminella miljön ansvarig för anstiftan till mord. För att uppnå syftet behandlas gällande rätt rörande stämpling till mord och anstiftan till mord. Lagregleringen analyseras i förhållande till den kriminella miljön för att undersöka hur den kriminella miljöns struktur och hierarki påverkar och komplicerar möjligheten att identifiera och åtala personer för anstiftan till mord. Uppsatsen utgår från ett brottsbekämpningsperspektiv. För att ge läsaren förståelse för bakgrunden till frågan behandlas även fakta om hierarkin inom kriminella grupperingar och fakta om mord inom den kriminella miljön. Uppsatsen syftar även till att besvara frågan hur anstiftarens ansvar påverkas av att den anstiftade gärningsmannen på grund av förväxling skjuter fel person, *error in persona*.

För att uppnå uppsatsens syfte kommer följande frågeställningar att utredas.

- Vad är ett kriminellt nätverk?
- Hur tolkas och tillämpas begreppen stämpling till mord och anstiftan till mord enligt svensk lagstiftning?
- Hur påverkas anstiftarens ansvar av att den anstiftade gärningsmannen på grund av förväxling skjuter fel person, *error in persona*?

- Hur påverkar den kriminella miljöns struktur och hierarki möjligheten att identifiera och åtala personer för anstiftan till mord?

1.3 Avgränsningar

Följande uppsats utreder ansvaret för en mordbeställare inom den kriminella miljön. För att kunna besvara den sista frågeställningen angående hur den kriminella miljöns struktur och hierarki påverkar möjligheten att åtala personer för anstiftan till mord presenteras fakta om kriminella nätverk. För att kunna besvara frågeställningen krävs framförallt information om hur ett kriminellt nätverk är uppbyggt, samt hur strukturen och hierarkin ser ut. Därav ges inte en heltäckande bild av hur kriminella nätverk fungerar och ser ut.

Uppsatsen behandlar huvudsakligen anstiftarens ansvar, och inte utförarens. Utförarens ansvar behandlas endast översiktligt rörande *error in persona* för att ge en grundläggande bild av problemet.

I nära angränsning till anstiftan till mord ligger gärningsmannaskap och medgärningsmannaskap. Det är möjligt att döma två personer för att ha utfört en gärning tillsammans och i samråd. Uppsatsens fokus ligger på anstiftan till mord inom kriminell miljö och därför behandlas inte medgärningsmannaskap på ett djupare plan. Vidare behandlas huvudsakligen rekvisiten för otillåten gärning; rekvisiten för personligt ansvar har getts mindre utrymme. Därmed behandlas exempelvis inte omständigheter som kan innebära att anstiftaren ursäktas från straffansvar. Uppsatsen fokuserar på rekvisiten för otillåten gärning då det är det första steget i brottsbegreppet. Om beställaren inte kan tillskrivas ansvar utifrån de objektiva rekvisiten är det heller inte relevant att utreda personligt ansvar och de subjektiva rekvisiten. Däremot behandlar uppsatsen täckningsprincipen och uppsåtskravet vilket är nödvändigt för att straffansvar ska kunna utdömas. Uppsåtsfrågan var dessutom en av prejudikatfrågorna i mordet i bostadsområdet. Påföljdsfrågan har inte getts utrymme i följande uppsats då det ligger utanför syftet.

1.4 Metod

En vanlig metod vid författandet av juridiska texter är den rättsdogmatiska metoden. En närmre granskning visar däremot att det kan vara problematiskt att närmare förklara innebörden av den rättsdogmatiska metoden. Det råder delade meningar kring vad den rättsdogmatiska metoden innebär och vilket resultat som kan nås i enlighet med metoden.⁴ En dogmatisk studie är en studie som sker inom en bestämd ram. Den rättsdogmatiska metodens ram utgörs av rättskällorna, som används i enlighet med rättskällevärdet i syfte att bedöma gällande rätt. Lagstiftning, förarbeten, doktrin och praxis används för att ge svar på hur gällande rätt ser ut. Därmed beskrivs, systematiseras och tolkas innehållet i gällande rätt genom den rättsdogmatiska metoden.⁵ Den rättsdogmatiska metoden kan dock göra uppsatsen för deskriptiv. En rättsdogmatisk syn på rätten innebär att gällande rätt ska tillämpas implicit, oavsett om resultatet är etiskt korrekt.⁶ Därmed blir utrymmet för etisk argumentation litet vid användning av rättsdogmatisk metod.

Om det sker en kritisk granskning av lagstiftning och rättstillämpning, där det samtidigt ges förslag till förbättringar kan metoden istället benämnas som rättsanalytisk metod.⁷ Den rättsanalytiska metoden ger utrymme för att söka bättre lösningar på juridiska problem. Dessutom kan andra källor än de traditionella rättskällorna användas, såsom litteratur och journalistiska källor.⁸

Följande uppsats syfte kommer att uppnås med hjälp av den rättsanalytiska metoden. Den rättsdogmatiska metoden används för att beskriva gällande rätt avseende stämpling till mord och anstiftan till mord. För att besvara uppsatsens övergripande frågeställning om hur den kriminella miljöns

⁴ Sandgren, TFR 2005 s. 649.

⁵ Sandgren, TFR 2005 s. 649.

⁶ Olsen, SvJT 2004 s.116.

⁷ Sandgren, TFR 2005 s. 655.

⁸ Sandgren, TFR 2005 s. 655.

struktur och hierarki påverkar möjligheten att identifiera och åtala personer för anstiftan till mord används den rättsanalytiska metoden. I svensk rätt saknas juridiska källor som behandlar problematiken kring organiserad brottslighet i kombination med det svenska straffsystemet. För att finna svar på frågan hur den kriminella miljöns struktur och hierarki påverkar möjligheten att åtala personer för anstiftan till mord har både juridiska, kriminologiska och rättssociologiska källor kombinerats. Därav kan metoden benämnas som rättsanalytisk.

Den rättsanalytiska metoden används även när frågan hur *error in persona* påverkar anstiftarens ansvar besvaras. Genom den rättsanalytiska metoden analyseras möjliga orsaker till undersökningens resultat. Därtill analyseras konsekvenserna av Högsta domstolens dom i mordet i bostadsområdet utifrån olika perspektiv, däribland konsekvenserna för den kriminella miljön. Slutligen diskuteras möjliga åtgärder för att fler anstiftare inom den kriminella miljön ska kunna dömas för anstiftan till mord.

Uppsatsen är författad med utgångspunkten att brott inom den kriminella miljön medför särskilda svårigheter. Utgångspunkten baseras på att regeringen beslutat om att ta hårdare tag mot brott inom den kriminella miljön genom att överväga en rad straffrättsliga åtgärder.⁹ Svårigheterna kan bestå i att de kriminella nätverken har en tydlig struktur och hierarki där unga personer som inte känner till alla detaljer om det kriminella nätverket begår brotten.¹⁰ Det råder även en utbredd tystnadskultur som innebär att personer inom den kriminella miljön inte samarbetar med polisen.¹¹

⁹ SOU 2021:68, s. 4.

¹⁰ Brå 2016:12, s. 31.

¹¹ Brå 2019:10, s. 12.

1.5 Material

Vid utformandet av uppsatsen har kriminologisk forskning från Brå samt juridiska källor såsom lagtext, förarbeten, praxis och doktrin använts. Den organiserade brottsligheten i samhället är föränderlig och utvecklas hela tiden. Därför är det värt att beakta att Brå har använt ett antal källor från 90-talet som underlag för sina rapporter. Däremot uppdaterar Brå sin statistik och forskning regelbundet och anpassar innehållet i forskningen utifrån rådande omständigheter. Brå har under utformandet av många av rapporterna haft nära samarbete med Polismyndigheten och låtit intervjua poliser i tjänst. Det behöver också beaktas vid värdering av informationen. Det kan visserligen framstå som att poliser i tjänst kan ge en bra verklighetsbaserad bild av läget. Däremot är en enskild polis' uppfattning av en situation subjektiv och behöver därför värderas med försiktighet.

Utöver forskning från Brå har även journalistiska samhällsinriktade källor använts för att ge en tydligare bild av hur ett beställningsmord kan utföras. Svenska Dagbladet har gjort en kartläggning av hur beställningsmord kan gå till. Informationen i artikeln baseras på information från Enchrochat. I brist på juridiska källor kunde artikeln tillföra information för att konkretisera hur ett beställningsmord kan gå till. Vid användande av källan har beaktats att den kan vara tendentiös och har därför värderats kritiskt och med försiktighet.

Många av källorna som ligger till grund för utredningen baseras på material från den krypterade telefontjänsten Enchrochat. Det kan diskuteras hur tillförlitlig information från Enchrochat är. Tillförlitligheten av meddelandena får bedömas i varje fall då den kan variera. Det är viktigt att meddelandena vinner stöd av andra omständigheter. Meddelandena i Enchrochat har ofta fått stöd av exempelvis uppgifter från tilltalade, poliskontroller, mastuppkopplingar, fotografier, beslag av vapen och explosiva ämnen.¹² Tillförlitligheten av meddelandena stärks också av chattarnas karaktär, omfattning och

¹² Jämför B 3712-21, s. 94-95.

komplexitet. Det framstår som att användarna varit övertygade om att tjänsten varit helt skyddad från insyn från utomstående. De kriminella har högst troligt varit av uppfattningen att de haft tillgång till ett säkert forum där de kunde diskutera, planera och utöva grov kriminell verksamhet. Ofta har flera personer, parallellt och oberoende av varandra, involverats i diskussioner och planering av samma gärning; det innebär att alternativa lagliga förklaringar har kunnat uteslutas. I målen som behandlats har tingsrätten gjort en bevisvärdering av meddelandenas tillförlitlighet i varje fall och kommit fram till att meddelandena som legat till grund för rättens bedömning är tillförlitliga.¹³

Uppsatsen har till syfte att undersöka en mordbeställares ansvar inom den kriminella miljön. Gärningsmannaskapet samt stämpling till mord och anstiftan till mord har därför undersökts. För att uppnå syftet har rättskällor såsom lagtext, förarbeten, praxis och doktrin använts. Domar från både tingsrätten, hovrätten och Högsta domstolen har använts. Mordet på köpcentrumet har i skrivande stund endast behandlats av tingsrätten. Domen från tingsrätten är inte prejudicerande men trots det kan den tillföra relevant information till arbetet. Domen berör ett åtal mot en person inom den kriminella miljön för anstiftan till mord. Tingsrättens resonemang avseende vad de tillmäter betydelse är tydligt och kan ge en bild av vilka faktorer som tillmätts betydelse i praktiken. Däremot kan domen ändras i hovrätten, vilket jag även belyser under avsnitt 3.7.1.3. Därtill har även en dom från Hovrätten och en dom från Högsta domstolen analyserats. Domen från Högsta domstolen är prejudicerande samt den första domen i svensk rätt som berör *error in persona*. Därmed har domen från Högsta domstolen varit av stor betydelse för att besvara frågan om hur anstiftarens ansvar påverkas av att den anstiftade gärningsmannen på grund av förväxling skjuter fel person, *error in persona*.

¹³ Jämför B 3712-21, s. 94-95.

1.6 Forskningsläge

Rapporter från Brå har varit centrala för att finna information kring hur den kriminella miljön är uppbyggd, samt hur strukturen och hierarkin ser ut inom en kriminell organisation. I svensk rätt saknas litteratur som behandlar problematiken kring organiserad brottslighet i kombination med det svenska straffrättsystemet. Det finns ingen rättsdogmatisk forskning som förenar gällande rätt med forskning om organiserad brottslighet.

Forskningen som finns kring organiserad brottslighet är framförallt rättsso-
ciologisk och kriminologisk. Rapporter från Brå har haft en central betydelse avseende att beskriva hur de kriminella organisationernas struktur och hierarki är uppbyggda. Forskningen från Brå har sedan analyserats i kombination med gällande rätt för att besvara frågan hur den kriminella miljöns struktur och hierarki påverkar möjligheten att identifiera och åtala personer för anstiftan till mord.

Utöver den kriminologiska forskningen har juridisk litteratur haft en avgörande betydelse för utredningen. Inom doktrinen kan information om gällande rätt återfinnas. Den svenska juridiska doktrinen har använts för att beskriva beställarens ansvar i svensk rätt. *Kriminalrättens grunder*, som är författad av Petter Asp, Nils Jareborg och Magnus Ulväng har varit av stor betydelse för att kartlägga gällande rätt vid stämpling till mord och anstiftan till mord.¹⁴ Nils Jareborg är en framstående författare på straffrättens område som har författat flera böcker. Nils Jareborg är en av de författare som behandlat *error in persona*.¹⁵ Även Petter Asp, Peter Garde, Peter Borgström, Samuel Cavallin, Ivar Agge och Hans Thornstedt har i sin forskning behandlat *error in persona* och *aberratio ictus*.¹⁶ Avseende *error in persona* finns inte mycket material att tillgå, därför har även tysk domstolspraxis be-
lysts översiktligt.

¹⁴ Asp, Ulväng och Jareborg (2013).

¹⁵ Asp, Ulväng och Jareborg (2013), s. 324.

¹⁶ Hovrättens dom I mål B 1603-21, s. 21.

1.7 Disposition

Uppsatsen inleds med en grundläggande redogörelse av den organiserade brottsligheten i Sverige samt hierarkin inom de kriminella nätverken. I nästkommande kapitel görs en redogörelse för lagregleringen som aktualiseras vid beställningsmord. Kapitlet syftar till att identifiera regleringen avseende medverkan, stämpling, samt anstiftan till mord i svensk rätt. Kapitlet behandlar även domstolspraxis rörande anstiftan till mord.

Kapitel fyra behandlar beställarens ansvar vid *error in persona*. I samband med *error in persona* behandlas ett rättsfall från Högsta domstolen som är centralt för anstiftarens ansvar vid *error in persona*. Kapitel fyra syftar till att besvara frågeställningen hur anstiftarens ansvar påverkas av att den anstiftade gärningsmannen på grund av förväxling skjuter fel person.

I kapitel fem behandlas möjligheten att döma personer inom kriminella nätverk för anstiftan till mord. Vid frågan beaktas den kriminella miljöns struktur och hierarki. Därefter diskuteras även möjliga orsaker till att det är svårt att döma personer inom den kriminella miljön för anstiftan till mord.

2 Organiserad brottslighet

Följande avsnitt syftar till att ge läsaren en förståelse för hur strukturen och hierarkin kan se ut inom den organiserade brottsligheten i Sverige. Kapitlet presenterar vad organiserad brottslighet är samt Brå's indelning av kriminella nätverk.

I följande kapitel används begreppen organiserad brottslighet, kriminella grupper, kriminella nätverk och kriminell miljö. Begreppet organiserad brottslighet används för att beskriva fenomenet då personer i grupp tillsammans organiserar sig för att begå brott. I sina rapporter använder Brå begreppet kriminella grupper. Med begreppet menas olika kriminella grupper som begår brott i en grupp och som uppfyller de tre kännetecknen som finns för organiserad brottslighet. Begreppet kriminella nätverk innebär en grupp som organiserat sig för att begå brott tillsammans. Grupper som är kända av polisen och som har ett namn, som de antingen tagit själva eller fått av medierna kan beskrivas som ett kriminellt nätverk. Ett exempel på ett kriminellt nätverk som beskrivs nedan är Vårbynätverket. Begreppen kriminella grupper och kriminella nätverk har liknande innebörd och används synonymt, både i Brå's rapporter och i följande uppsats. Brå har gjort en uppdelning av olika kriminella grupper som redogörs för i utredningen. Med begreppet kriminell miljö avses miljön inom ett kriminellt nätverk, där det råder en tydlig hierarki och tystnadskultur.

2.1 Bakgrund om organiserad brottslighet

Brå har utifrån forskning om svenska förhållanden arbetat fram tre olika kännetecken för organiserad brottslighet.

- Organiserad brottslighet rör sig om en nätverksbaserad vinstdrivande brottslig verksamhet i projektform där gärningspersonerna har

förmåga och vilja att skydda och underlätta den brottsliga verksamheten genom otillåten påverkan, såsom våld, hot, trakasserier och korruption.

- Inom projekten som avlöses av varandra, finns en arbetsordning och flexibilitet som medför att medarbetare går in och ut ur projekten.
- Verksamheten bedrivs som regel diskret, men kan ibland manifesteras i synliga gäng med utmanande beteende, symboler och maktanspråk.¹⁷

Den organiserade brottsligheten karaktäriseras av en process där brotten begås av flera personer som har organiserat sig för att bedriva vinstdrivande verksamhet. Det kan dock skilja sig åt avseende gruppens hierarki, rekrytering och tillgång till våldskapital.¹⁸ Organiserad brottslighet förknippas ofta med gängkriminalitet. Däremot är de synliga gängen bara en del av den organiserade brottsligheten. Den organiserade brottsligheten består även till stor del av löst sammansatta grupper och projektorganisationer, även kallade ad hoc-grupperingar som tillfredsställer marknadens efterfrågan av billiga eller illegala tjänster och varor. Det innebär att alla brott kan vara organiserade, men det innebär även att brott som ofta kan hänföras till organiserad brottslighet såsom koppleri och grovt narkotikabrott, inte behöver ha koppling till organiserad brottslighet.¹⁹

En fundamental förutsättning är följaktligen att brotten ska begås av personer som är en del av en kriminell organisation eller ett kriminellt nätverk. Organiserad brottslighet innebär att kriminaliteten är en vinstdrivande affärsverksamhet. Brotten som begås inom de kriminella nätverken utgör inte en engångsföreteelse, utan bedrivs på yrkesmässiga grunder. Den kriminella rörelsen behöver skyddas från myndigheter och andra kriminella nätverk då rättsväsendet endast upprätthåller lag och ordning beträffande legala affärer. Den kriminella rörelsen skyddas genom otillåten påverkan.²⁰

¹⁷ Brå idéskrift nr 18, s. 34.

¹⁸ Brå rapport 2019:10, s. 2 och Brå rapport 2016:12, s. 9, 20.

¹⁹ Brå idéskrift nr 18, s. 34.

²⁰ Brå idéskrift nr 18, s. 35.

Den organiserade brottsligheten kräver många personer och en arbetsledning, därmed innefattar ett kriminellt nätverk många olika yrkesroller. Det krävs personer som står för inköp, förförmedling av kontakter, förvaring av pengar och vapen, rekrytering av medlemmar samt personer som ansvarar för säkerheten. Av säkerhetsskäl är det ofördelaktigt att samma person har flera arbetsuppgifter samtidigt.²¹

Ett projekt för ett kriminellt gäng kan röra sig om olika uppdrag, exempelvis ett mord. Mellan projekten kan nätverken ligga lågt och då behöver inte någon verksamhet bedrivas. Arbetssättet inom de kriminella nätverken innebär att organisationen har en tydlig hierarki och är flexibel. Det krävs en tydlig rollfördelning, vilket också resulterar i att verksamheten blir svår att uppmärksamma.²²

2.1.1 Definitioner av organiserad brottslighet

Det finns ingen legaldefinition av organiserad brottslighet. Brå anser att det inte går att skapa en specifik definition av organiserad brottslighet då det finns flera olika typer av kriminella grupperingar och varje kriminell konstellation är unik. Därmed är det mer lämpligt att använda en definition utifrån de olika grupperingarna som existerar.²³

Det har inte bedömts som nödvändigt att införa en legaldefinition av organiserad brottslighet i svensk rätt. Begreppet organiserad brottslighet anses dock vara en försvårande omständighet enligt 29 kap. 2 § 6 BrB. Vid bedömningen av straffvärdet ska särskilt beaktas om ett brott utgjort ett led i en brottslighet som utövats i organiserad form, systematiskt eller föregåtts av särskild planering.²⁴ Brottslighet som utövats i organiserad form innebär

²¹ Brå idéskrift nr 18, s. 35.

²² Brå idéskrift nr 18, s. 35.

²³ Brå 2016:12, s. 23.

²⁴ Prop. 2015/16:113

enligt förarbetena brott som har begåtts inom en struktur där flera personer samverkat under en inte obetydlig tidsperiod för att begå brott. Syftet med brottet ska även vara mer långtgående än det specifika brottet som begåtts och det ska finnas ett naturligt samband mellan brottet och brottsligheten. Systematisk brottslighet innebär enligt förarbetena brottslighet där ett specifikt tillvägagångssätt upprepats ett flertal gånger, antingen av en gärningsman eller av flera personer i samförstånd.²⁵

Problemet med organiserad brottslighet uppdagades tidigt inom det internationella samarbetet, trots det saknades en definition av organiserad brottslighet länge. År 1998 antog EU:s medlemsstater en gemensam åtgärd i syfte att kriminalisera involverandet i kriminella organisationer. Därmed gjordes även ett försök att skapa en definition av organiserad brottslighet. Nästa försök till en definition av organiserad brottslighet gjordes då Förenta nationernas (FN:s) generalförsamling antog den globala konventionen gränsöverskridande organiserad brottslighet år 2000.²⁶ Begreppet organiserad brottslighet kan utifrån båda instrumenten anses innebära gärningar begångna inom en strukturerad sammanslutning av tre eller flera personer, som handlar i samförstånd i syfte att begå brott som kan föranleda minst fyra års fängelse, för att direkt eller indirekt nå ekonomisk eller materiell vinning.²⁷

År 2004 ratificerade Sverige FN:s konvention mot gränsöverskridande organiserad brottslighet. Konventionen anger att medlemsstaterna ska vidta åtgärder för att straffbelägga att avtala med personer att begå brott i syfte att uppnå direkt eller indirekt ekonomisk eller materiell vinning.²⁸

I syfte att försöka harmonisera medlemsstaternas lagstiftning gällande organiserad brottslighet antog EU ett rambeslut år 2008. Rambeslutet ska verka för att förbättra medlemsstaternas gemensamma kapacitet att bekämpa

²⁵ Prop. 2009/10:147 s. 43 f.

²⁶ Sveriges antagande av rambeslut om kampen mot organiserad brottslighet, Ds 2008:6, s. 9.

²⁷ Europeiska unionens gemensamma åtgärd 98/733/RIF av den 21 december 1998, EGT L 351, 29.12.1998 s.1-3 och Förenta nationernas konvention mot transnationell organiserad brottslighet, 15 november 2000, resolution 55/25, bilaga 1, artikel 1, s. 1.

²⁸ Förenta nationernas konvention mot transnationell organiserad brottslighet, 15 november 2000, resolution 55/25, bilaga 1, artikel 5.

gränsöverskridande organiserad brottslighet. För att definiera organiserad brottslighet användes EU:s tidigare antagna definitionsmodell. Kriterier som beaktas är att det ska vara ett samarbete mellan minst tre personer, som ska sträcka sig över en inte obetydlig tidsperiod, det ska finnas misstanke om allvarliga kriminella handlingar och syftet ska vara vinning och/eller makt.²⁹

2.2 Kriminella grupper

Brå har skapat en begreppsapparat som bygger på dels en undersökning om polisens bild av organiserad brottslighet, dels på forskning om organiserad brottslighet i Sverige.³⁰ Indelningen i olika nätverk kan ge en överblick som underlättar förståelsen av den kriminella miljöns mångfacetterade grupperingar.³¹ Begreppet organiserad brottslighet anses av många i allmänheten vara synonymt med namngivna kriminella grupperingar, med andra ord gäng som är utåtagerande. Däremot är bilden av kriminella nätverk mer komplex än så. Den största delen av personer med koppling till organiserad brottslighet tillhör inte namngivna gäng. Trots att grupperna svarar för en väsentlig del av brottsligheten får de mindre uppmärksamhet i medierna. Den kriminella verksamheten som är kärnan i den organiserade brottsligheten utövas oftast inte av namngivna grupper, utan av tillfälliga projektororganisationer som består av olika personer från olika konstellationer, grupper och nätverk.³²

Brå har skapat fyra grupper av kriminella nätverk för att underlätta förståelsen av den kriminella miljön. De kriminella grupperna har delats in i självdefinierade grupper, externdefinierade grupper, ickenamngivna grupper och projektbaserade konstellationer.³³ Verkligheten är däremot inte så enkel att

²⁹ Europaparlamentets och rådets direktiv 2008/841/ RIF av den 24 oktober 2008 om kampen mot organiserad brottslighet, EGT L 300, 11.11.2008 s. 1-2.

³⁰ Brå 2016:12, s. 28.

³¹ SOU 2021:68, s. 58.

³² Brå 2016:12, s. 28.

³³ Brå 2016:12, s. 28.

kategorisera. En person kan exempelvis ingå i mer än en grupp samtidigt och det förekommer även samarbete mellan olika grupper.³⁴

2.2.1 Självddefinierade grupper

De självdefinierade grupperna har ett namn de benämner gruppen med samt krav på medlemskap. Grupperna har ofta symboler och andra attribut som signalerar exklusivitet, lojalitet, professionalism, sammanhållning inåt och makt utåt. Denna typ av grupp kan även ha egna klubblokaler. Det är vanligt att personer måste förtjäna ett medlemskap och leva upp till interna regler. Självdefinierade grupper omfattar exempelvis mc-gäng och andra kriminella grupper med namn och medlemskap.³⁵

De självdefinierade grupperna har ett stort skrämsekapital, gruppen har ett kollektivt rykte om att bruka våld, vilket även symbolerna är en ständig påminnelse om. Skrämsekapitalet kan baseras på händelser långt tillbaka i tiden, men det byggs även på genom utförda eller påstådda våldshandlingar. Nybildade grupper kan vara särskilt våldsamma för att bygga upp ett skrämsekapital. Skrämsekapitalet förstärks dessutom av medierapporteringen om brottsligheten. Medlemmar i gruppen kan få riskfyllda uppdrag i syfte att förstärka skrämsekapitalet, samtidigt meriteras personen som utför uppdraget.³⁶

Trots den starka samhörigheten som finns till gänget har varje individ en egen agenda. Medlemmarna i självdefinierade grupper kan ingå i olika projektbaserade konstellationer i syfte att bedriva vinstdrivande kriminell verksamhet. Medlemskapet i den självdefinierade gruppen ger medlemmarna kriminella meriter som sedan gör att de kan rekryteras in i olika projektbaserade konstellationer. Det föranleder att hela gruppen inte brukar vara

³⁴ SOU 2021:68, s. 58.

³⁵ Brå 2016:12, s. 33.

³⁶ Brå 2016:12, s. 33 och SOU 2021:68, s. 56.

delaktig i samma brottsupplägg. Hela gruppen är bara delaktig när det rör gruppen som helhet, exempelvis vid konflikter med andra kriminella nätverk.³⁷

Självdefinierade grupper har ofta inslag av pyramidspel där ledarna och de som är högst upp i hierarkin tjänar pengar på de som befinner sig längre ner. Pyramidspelet kan till och med vara själva affärsidén för några grupper. Det är vanligt att medlemmarna får betala en inträdesavgift samt löpande månadsavgifter till gänget. För att lämna gänget krävs också en stor summa pengar.³⁸ Dessutom bötfälls medlemmarna för misstag som begås och förväntas begå brott i gruppens namn där vinsten går till ledarna. Grupperna är väldigt strukturerade då brottsligheten sanktioneras av högt uppsatta personer.³⁹

2.2.2 Externdefinierade grupper

Det finns även grupper som inte definierar grupptillhörigheten genom ett namn, symboler eller attribut. De externdefinierade grupperna har namngetts av polisen eller media för att konkretisera. De här nätverken byggs ofta upp kring en eller flera kriminella aktörer, medan övriga personer i nätverket är löst kopplade till gruppen. Dessa grupperingar kan anses vara det största hotet då de inte är så starkt strukturerade och då medlemmarna enkelt kan ersättas. Personerna i externdefinierade grupper kan beskrivas som mer spontana och beslut om våldsanvändning tas på individnivå. Det leder till att det inte krävs så mycket för att ta till våld. Vid en konflikt riskerar personer att vara mer våldsbenäga då det annars kan leda till att personen förlorar trovärdighet. Våld används även för att upprätthålla lojalitet mot gruppen. Våldshandlingarna beskrivs dock vara starkare kopplade till individerna än till en grupp.⁴⁰ Till externdefinierade grupper hör exempelvis

³⁷ Brå 2016:12, s. 34.

³⁸ Brå 2016:12, s. 34.

³⁹ SOU 2021:68, s. 56.

⁴⁰ Brå 2016:12, s. 35.

förortsbaserade grupper, stadsdelsgrupper och några familje- och släktbaserade nätverk.⁴¹

2.2.3 Icke-namngivna grupper

Icke-namngivna grupper har ofta en lös struktur, däremot kan det finnas ett starkare lojalitetsband mellan individerna. Personer som ingår i gruppen är ofta en del av flera icke-namngivna grupper samtidigt. Brå har delat upp de icke-namngivna grupperna i tre typer, för att skapa en överblick. De icke-namngivna grupperna grundas på ett gemensamt ursprung och tidigare erfarenheter, gemensamt bostadsområde eller familjeband och släktskap. Ett gemensamt ursprung och gemensamma tidigare erfarenheter skapar en gemensam historia. En icke-namngiven organisation kan uppstå efter att personer samarbetat i en projektbaserad konstellation eller tillbringat tid tillsammans på en anstalt. Bildandet av gruppen kan även grundas i att personerna har ett ursprung och band till samma ort, land eller geografiska region.⁴²

Icke-namngivna grupper kan även ha sin grund i att personerna har ett gemensamt bostadsområde. Medlemmarna har ofta växt upp tillsammans och umgåtts sedan de var barn. Denna grund är starkast för ungdomar då de ofta bildar kompisgäng i bostadsområdet. Det sker sällan aktiv rekrytering till sådana grupper. Istället verkar det som att vissa individer successivt dras in i brottslighet på grund av att de bor i ett specifikt område och omges av kriminellt aktiva personer. Äldre kriminella kan fungera som förebilder för yngre personer som befinner sig i liknande situationer.⁴³

De icke-namngivna grupperna har vanligtvis inte så tydligt strukturerade beslutsvägar som mc-gängen. Istället tas besluten oftast på individnivå. Kriminella nätverk som är baserade i stadsdelar och förorter använder sällan något specifikt gruppnamn, symboler eller attribut. Istället kan de refereras till

⁴¹ SOU 2021:68, s. 55.

⁴² Brå 2016:12, s. 36.

⁴³ SOU 2021:68, s. 57.

med namn som skapats av polisen eller medierna. Dessa nätverk kan även benämnas som *lokala kriminella nätverk* eller *territoriella nätverk*. Den gemensamma nämnaren för de icke-namn-givna nätverken är den koppling som vanligtvis finns till utsatta områden.⁴⁴

Familje- och släktbaserade nätverk består av individer med gemensamt släktskap. Starka familje- och släkttraditioner kan grunda maktstrukturer, lojalitetsband och förtroende. Nätverken behöver inte begränsas till kärnfamiljer eller nära släktingar, de kan omfatta många personer och sträcka sig över långa släktband. Benämningen *klaner* kan användas för att betona nätverkens breda omfattning, särskilt när de härstammar från samhällen med starka släktbaserade strukturer. Medlemmarna i dessa nätverk tenderar att födas in i dem, i takt med att de blir äldre och får ökad erfarenhet tilldelas de större ansvar. Dessa grupper brukar inte heller identifiera sig med namn eller attribut. Istället får de namn av polisen eller medierna, eller så opererar de utan särskilt namn. Sådana nätverk är vanligare inom vissa regioner än andra, såsom Göteborg och Malmö, och de drivs inte bara av ekonomisk vinning, utan också av en önskan att kontrollera områden där de är verksamma.⁴⁵ Våldsanvändning ligger ofta nära till hands med avsikt att upprätthålla heder och respekt. Det kan beskrivas som att dessa nätverk har en intern rättsordning där vissa personer har funktionen som medlare i konflikter, i processen kan parterna senare frias eller fällas.⁴⁶

2.2.4 Projektbaserade konstellationer

Projektbaserade konstellationer är nätverk som sammansätts tillfälligt för att bedriva en vinstdrivande kriminell verksamhet, exempelvis systematiska bedrägerier eller stölder. Personer inom den kriminella miljön organiserar sig för att samarbeta, kortsiktigt eller långsiktigt. En projektbaserad konstellation kräver flera kriminella individer med olika egenskaper. Den

⁴⁴ SOU 2021:68, s. 57.

⁴⁵ SOU 2021:68, s. 57 f.

⁴⁶ Brå 2020:4, s. 13 f.

projektbaserade konstellationen kan bestå av personer från olika grupper, såsom från icke-namnngivna grupper, självdefinierade grupper och externdefinierade grupper. En stor del av den organiserade brottsligheten begås utanför de organiserade gängstrukturerna, vilket innebär att kriminella individer även kan vara kopplade till flera olika projektbaserade konstellationer samtidigt. De enskilda individernas kompetens, pålitlighet, rykte och förmåga är väsentlig.⁴⁷

Projektbaserade konstellationer består utöver de yrkeskriminella, av personer som hjälper till med olika tjänster. Personerna kan ha reguljära arbeten samtidigt som de är behjälpliga med att exempelvis växla pengar, låna ut lokaler eller gömma väskor utan att ställa följdfrågor. Personerna utför viktiga uppgifter för den kriminella verksamheten.⁴⁸

Brå har intervjuat en polis från Stockholm som beskriver att den kriminella miljön består av nätverk med trådar in i varandra. Kriminella personer känner andra kriminella som de begår brott tillsammans med. Det kan exempelvis vara personer de träffat genom olika brottsfall eller på anstalt. Det väsentliga för de projektbaserade konstellationerna är inte att tillhöra ett gäng, det handlar istället om att de kriminella begår brott med personer de har kontakt med. Polisen anför dock att det kan finnas ett värde i att ha en gängtillhörighet idag då det föranleder en mer betydelsefull ställning.⁴⁹

Förtroende och lojalitet är viktiga egenskaper inom en projektbaserad konstellation. Ju större förtroende en person har, desto närmre koppling får personen till projektledaren. Personens kompetens, förmåga och kontakter avgör vilken uppgift personen kan utföra inom projektet. Det är av yttersta vikt att personens uppgifter utförs korrekt. Egenskaperna som krävs kan variera mellan olika projekt. En egenskap som värderas högt är villighet att ta risker. Inom projekten är det vanligt att personerna endast känner till sin egen

⁴⁷ Brå 2016:12, s. 30.

⁴⁸ Brå 2016:12, s. 30.

⁴⁹ Brå 2016:12, s. 31.

uppgift och inte har kontakt med huvudmännen. Systematiken leder till en hög intern säkerhet som gör det svårt för polisen att klara upp brotten.⁵⁰

Sammanfattningsvis kan en projektbaserad konstellation beskrivas som en tillfällig grupp av olika kriminella personer, möjligtvis från olika grupper som organiserat sig med målet att tillsammans begå brott.

2.3 De kriminella nätverkens uppbyggnad och hierarki

Många av de kriminella nätverken är löst sammansatta samtidigt som de är väldigt hierarkiskt styrda. De äldre förväntas styra över de yngre inom nätverket. Hierarkin är uppbyggd genom enskilda hierarkiska relationer mellan personer inom olika åldersskikt.⁵¹ Det är vanligt att nätverken består av tre eller fyra åldersskikt. De äldsta personerna befinner sig högst upp i hierarkin och styr de yngre personerna, de yngre har i sin tur egna yngre personer. De äldre styr de yngre med järnhand och det är viktigt att de yngre är lojala mot de äldre. I takt med den kontinuerliga nyrekryteringen av medlemmar uppstår nya hierarkiska strukturer som grundas på sociala relationer mellan äldre och yngre. När nya barn rekryteras växer nätverken. De kriminella nätverkens uppbyggnad innebär att de äldre ofta är ekonomiskt beroende av att yngre personer tjänar in pengar till nätverket. Utträden ur nätverken är hårt reglerade och det är svårt att lämna.⁵²

Unga pojkar som har starka band till de äldre förväntas visa lojalitet och utföra uppdrag såsom rån, utpressning och grova våldsdåd, däribland skjutningar. När en våldsaktion ska utföras är det vanligt att uppdraget går till en person längre ner i hierarkin. Att genomföra våldsdåd är även ett sätt att klättra i hierarkin och befästa sin position inom det kriminella nätverket. Det dödliga våldet utförs vanligtvis på beställning, och utförs sällan av personen

⁵⁰ Brå 2016:12, s. 31.

⁵¹ Brå 2023:13, s. 7, 62.

⁵² Brå 2023:13, s. 7, 62.

som ligger bakom beställningen. Den bilden bekräftas av Polisens analys av den krypterade kommunikationstjänsten Enchrochat. Distansten mellan anstiftaren och utföraren kan försvåra lagföringen av brotten.⁵³

2.3.1 De äldre

De äldre är personer som befinner sig längst från den riskbetonade brottsliga verksamheten. De anses ha stor erfarenhet och behöver inte längre bevisa sig för någon. De äldre kan exempelvis vara en del av den översta kedjan i narkotikans distributionskedja och verka som importörer eller grossister. Det finns också fall där de äldre inte begår brott, utan istället äger företagsverksamheter, samtidigt som de får en del av brottsvinster som genereras inom nätverket. De äldre är bra på att bygga relationer och de får alltid sista ordet. En annan viktig funktion de äldre har är att hålla uppsikt över de yngre och medla i konflikter, internt och externt. Sociala och materiella resurser kan vara avgörande för nätverkets kapacitet. De äldres tillgång till kontakter, lägenheter, fordon och vapen används för att begå brott. Det är inte ovanligt att äldre tar ut avgifter från de yngre, en intervjuperson likställer det med att betala skatt.⁵⁴

2.3.2 De äldres yngre

De äldres yngre befinner sig i mellanskiktet som har stor betydelse för många kriminella nätverk. De äldstas yngre kan också ta egna initiativ till våldsdåd, om det sanktionerats av de äldre. Då får ofta deras egna yngre utföra dådet. Mellanskiktet är det skikt som har den största synligheten i lokalsamhället, vilket medför att de ofta ses som frontfigurer för de kriminella nätverken. Därmed bidrar de även till att dölja de äldres dominerande roll.⁵⁵

⁵³ SOU 2021:68, s. 63, 226.

⁵⁴ Brå 2023:13, s. 64-65.

⁵⁵ Brå 2023:13, s. 65-66.

2.3.3 De yngres yngre

Längst ner i hierarkin befinner sig de yngres yngre. Deras roll är att utföra skitgöra på uppdrag av deras äldre. De yngre benämns i många fall som en del av en bemanningspool, där barn ibland kan lånas ut inom och mellan nätverk. De yngsta saknar ofta kontakt med det översta skiktet och de känner ofta inte till vilka de äldsta är eller vilka relationer som finns inom nätverket. En pojke på 15 år har under en intervju beskrivit att han har kontakt med en person från nätverket och inte vet hur allt är uppbyggt. Strukturen kan göra att nätverken framstår som mindre strukturerade än de är, både för involverade och för rättsväsendet. Många av de riskfyllda uppdragen fördelas på de yngsta.⁵⁶

De unga rekryteras in i nätverken genom de äldre kriminella som befinner sig ute i bostadsområdena och visar upp en lyxig livsstil. Det är en stor utmaning för rättsväsendets arbete mot organiserad brottslighet att många barn är involverade i de kriminella nätverken och utför grova brott.⁵⁷

2.3.4 Tystnadskulturen

Brå har i en rapport studerat tystnadskulturer. Begreppet tystnadskultur innebär ett normsystem hos ett avgränsat kollektiv om att inte samarbeta med rättsväsendet. Brås undersökning har inriktats mot fem områden: brott inom en hederskontext, relationsvåld, kriminella nätverk, brott i utsatta områden och brott mot och inom organisationer. I detta fall är tystnadskultur inom kriminella nätverk samt inom utsatta områden relevant.⁵⁸ Inom kriminella nätverk är de viktigaste mekanismerna för tystnad mot rättsväsendet att brottsoffren har egen vinning eller andra fördelar av brottsligheten, exempelvis status eller lojalitet och samhörighet med gärningspersonen, eller rädsla för våld. Inom nätverken kan det beskrivas som ett

⁵⁶ Brå 2023:13, s. 66-67.

⁵⁷ Brå 2023:13, s. 7-8.

⁵⁸ SOU 2021:35, s. 82.

motsatsförhållande till polisen. De kriminella nätverken anser att polisen inte gör något bra och därför kan avståndet till polisen uppfattas som stort.⁵⁹

Alla personer som ingår i ett kriminellt nätverk ingår i en tystnadskultur. En person som öppet samarbetar med rättsväsendet kan inte vara en del av ett kriminellt nätverk. Undersökningen visar att det kan finnas en vilja att samarbeta med rättsväsendet när personen själv utsatts för brott, upplever en stark hotbild eller fått distans till miljön. Tystnadskulturen inom de kriminella nätverken kan även ha en spridningseffekt till personer utanför miljön. Spridningen kan exempelvis ske när gruppernas skrämsekaptal illustreras genom medierapporteringen eller genom ryktesspridning. Det kan leda till att personer utanför den kriminella miljön inte vågar anmäla brott eller vittna, om de tror att gärningspersonen är en del av ett kriminellt nätverk.⁶⁰

Brott inom utsatta områden innebär brott som drabbar eller bevitnas av boende i sådana områden. Brott sker förhållandevis öppet i vissa områden och många av de boende blir vittnen. Många av vittnena svarar med tystnad då de är rädda för hot och våld, samtidigt som de inte tror att en anmälan leder till något och då de saknar förtroende för polismyndigheten och rättsväsendet. Tystnadskulturen inom utsatta bostadsområden kan även upprätthållas av grannar, vänner och anhöriga som av välvilja påminner andra boende om vikten av att inte samarbeta med rättsväsendet. Det kan finnas en väldigt stark norm att inte anmäla brott och att inte samarbeta med polisen. Uppgifter från Brås rapport⁶¹ visar också att anhöriga och vittnen kan få besök från gärningspersoner eller andra kriminella som en påminnelse av tystnadskulturen. De boende är ofta motiverade att samarbeta med polisen, men hindras av rädsla för kriminella personer i området. Det finns även en rädsla för att anhöriga ska utsättas om någon samarbetar med rättsväsendet. Uppfattningen är att rättsväsendet inte kan skydda vittnen.⁶²

⁵⁹ Brå 2019:10, s. 11. f.

⁶⁰ Brå 2019:10, s. 12.

⁶¹ Brå 2019:10.

⁶² SOU 2021:35, s. 83. f.

2.3.5 Exempel: Vårbynätverket

Ett nätverk som blivit känt i media är det så kallade Vårbynätverket. Följande avsnitt har till syfte att konkretisera och visa på hur ett verkligt kriminellt nätverk kan vara organiserat. Södertörns tingsrätt har gjort en tydlig kartläggning av Vårbynätverkets uppbyggnad och struktur. Kartläggningen har till en övervägande del baserats på material från den krypterade tjänsten Enchrochat. Meddelandena som lokaliserats i Enchrochat har fått stöd av smeknamn, dåd och händelser, mastuppkopplingar och poliskontroller. Det har gjort att tillförlitligheten till meddelandena på Enchrochat har förstärkts.⁶³

Polisens utredning har visat att Vårbynätverket är ett välorganiserat nätverk som består av individer som har kopplingar till områdena Vårby, Vårberg och Alby. Materialet som återfunnits genom Enchrochat har visat på en tydlig och väl framträdande struktur för ordergivning och delegering av uppgifter inom Vårbynätverket.⁶⁴ Under den tydligt utpekade ledaren har det funnits underordnade på olika nivåer. Ledaren som befunnit sig utomlands har haft makt och bestämt över övriga nätverksmedlemmar, vapen, sprängämnen och narkotika. Ledaren har haft en platschef och tre mellanchefer under sig. Platschefen och mellancheferna har sedan kontrollerat kaptener i fält och längst ner i hierarkin befinner sig unga personer som kan beskrivas som utförare.⁶⁵

Medlemmarna i Vårbynätverket har varje månad betalat in en medlemsavgift till nätverket som skulle finansiera bilar och vapen. Nätverkets drivkraft har varit kriminell verksamhet där individer försörjt sig på allvarlig och omfattande brottslighet. Vårbynätverket har haft en tydlig struktur och hierarki. Ledaren lät upprätta ett patrullschema. Ledaren har kommunicerat med sin platschef, som sedan överlämnat uppdraget till kaptener i fält, som i sin tur

⁶³ Södertörns tingsrätts dom 2021-07-14 i mål B 3712-21, s. 94.

⁶⁴ B 3712-21, s. 95, 97.

⁶⁵ B 3712-21, s. 95.

lämnat över uppdraget till utförare. Ledaren styr alla operationer och ifrågasätts aldrig av underordnade.⁶⁶

Södertörns tingsrätts kartläggning av Vårbynätverket visar tydligt att det är ett väl organiserat nätverk med en tydlig hierarki och struktur där ledaren inte ifrågasätts.

2.4 Beställningsmord inom organiserad brottslighet

När den franska polisen lyckades hacka sig in på den krypterade telefon-tjänsten Encrochat fick polisen tillgång till en stor mängd hemlig information och kommunikation mellan kriminella. Den krypterade tjänsten Encrochat gav polisen en inblick i hur beställningsmord inom den kriminella miljön går till. Veckans brott genomförde en undersökning som visade att en betydande andel av gängmorden i Stockholm, Malmö och Göteborg är anstiftade.⁶⁷

När polisen fick tillgång till kommunikationstjänsten Encrochat visade det sig att organisationen inom de kriminella nätverken är mer avancerad än polisen tidigare trott. Encrochat gav en inblick i hur och i vilken utsträckning huvudmännen kan vara delaktiga i beställningsmord. Dödsskjutningarna drivs ofta i entreprenadform där alla personer inom uppdraget inte har kontakt med varandra och inte vet vad de andra gör. Det är vanligt att beställningsmorden läggs ut på kontrakt och därmed involveras personer från andra kriminella nätverk. Unga män rekryteras in i projektet som springpojkar för att utföra mordet, ansvara för flyktbil, ordna gömställe eller spana på offret. Ett beställningsmord är ett uppdrag som kräver kommunikation.⁶⁸

⁶⁶ B 3712-21, s. 97.

⁶⁷ Fagerlund Karin, "Polisen: "Nu vet vi hur ett beställningsmord går till", SvT nyheter, publicerad 2020-10-20, uppdaterad 2021-01-07

⁶⁸ Sallinen, Janni, "Mord på entreprenad- "två skyttar ökar chanserna", Svenska Dagbladet, publicerad 2021-10-31, s. 2-7.

Kartläggningen som gjorts av Svenska Dagbladet visar att beställningsmorden ofta har sin grund i konflikter rörande narkotika, hämnd eller så rör det sig om mord i förebyggande syfte. Ett beställningsmord sätts i verket när en person, beställaren, vill att en annan person ska bli mördad. Beställaren kan sedan anlita en projektledare för att samordna och organisera mordet. Projektledaren kopplar sedan in ett antal personer för att kunna utföra mordet. Ombud kopplas in för att assistera projektledaren, det är däremot ovanligt att de träffas fysiskt. Beställaren och projektledaren är ofta personer som befinner sig högt upp i hierarkin inom ett kriminellt nätverk medan utföraren befinner sig längre ner. En funktion som också kan användas vid ett beställningsmord är "goare". Det kan vara en vän till offret som lockar ut personen till en viss plats, där de sedan blir skjutna.⁶⁹

Vid beställningsmord är det vanligt att utförandet överläts till personer som står lågt i hierarkin och som inte har nära kontakt med beställaren. Det försvårar också lagföringen av de inblandade.⁷⁰ Kartläggningen visar att ett beställningsmord kostar mellan 100 000 kronor och en miljon kronor.⁷¹

2.5 Sammanfattning

En kriminell person ingår ofta i mer än en konstellation samtidigt. Det är exempelvis inte ovanligt att ingå i olika projektbaserade organisationer samtidigt som i en externdefinierad grupp. Det kan dessutom förekomma samarbeten mellan olika nätverk. Med andra ord är det inte så enkelt att kategorisera den organiserade brottsligheten i praktiken. Samverkan mellan kriminella individer är bredare än tidigare och lojaliteter är mindre varaktiga. De kriminella nätverken är löst sammansatta och det sker en omfattande

⁶⁹ Sallinen Janni (2021), s. 4-5.

⁷⁰ Polismyndigheten, *Kriminella nätverk inom den organiserade brottsligheten i polisregion Stockholm*, (2019), s. 14.

⁷¹ Sallinen Janni (2021), s. 3.

rörlighet inom och mellan nätverken. De kriminellas främsta syfte är att tjäna pengar, därför byggs verksamheten på affärsmässiga grunder.⁷²

Vårdskapital är en gemensam nämnare och en central del för de kriminella nätverken. Ofta räcker det att personer från grupperna visar upp sig för att skrämma en person.⁷³ Våldsfrekvensen inom den organiserade brottsligheten har resulterat i att benägenheten att begå våldsbrott har ökat. Inom den kriminella miljön finns en uppfattning om att det är lättare att komma undan med brott än det varit tidigare. Mord inom den kriminella miljön kan vara svåra att klara upp då det råder en tystnadskultur inom och runt de kriminella gängerna och få samarbetar med polisen. Tröskeln för att begå ett mord bedöms också ha blivit lägre.⁷⁴ Dessutom begås mordena ofta av unga personer som är lägre ner i hierarkin och som inte har kontakt med beställaren.⁷⁵ Det gör det svårare för polisen att klara upp beställningsmord inom den kriminella miljön.

⁷² SOU 2021:68, s. 58 f.

⁷³ SOU 2021:68, s. 58 f.

⁷⁴ Brå 2016:12, s. 71-72.

⁷⁵ Polismyndigheten (2019), s. 14.

3 Beställarens straffansvar

Följande kapitel syftar till att kartlägga gällande rätt avseende beställningsmord samt besvara frågeställningen hur begreppen stämpling till mord och anstiftan till mord tolkas och tillämpas i svensk lagstiftning. För att besvara frågan behandlas även domstolspraxis som berör anstiftan till mord. Brottsbegreppet presenteras kort då uppdelningen mellan att någon förövat en otillåten gärning och att någon begått ett brott underlättar förståelsen av medverkansläran.

3.1 Allmänt om gärningsmannaskap

Brotsbalkens första paragraf, 1 kap. 1 § BrB, stadgar att brott är en gärning, som är beskriven i en författning och för vilken straff, dvs. böter eller fängelse, är föreskrivet. Att en gärning är belagd med straff är dock en nödvändig, och inte tillräcklig förutsättning för att det ska röra sig om ett brott.⁷⁶ Det krävs därmed ytterligare brottsrekvisit för att det ska vara fråga om ett brott. Brottsrekvisiten kan delas in i rekvisit för otillåten gärning och rekvisit för personligt ansvar. Rekvisit för otillåten gärning består av ett krav på brottsbeskrivningsenlighet och frånvaro av rättfärdigande omständigheter. Rekvisit för personligt ansvar består av det allmänna skuldkravet och frånvaro av ursäktande omständigheter. Brottsbegreppet är en konstruktion som skapats med utgångspunkt i brottsförutsättningarna som kan utläsas ur lagstiftning, förarbeten och rättspraxis.⁷⁷ För en djupare förståelse för brottsbegreppet rekommenderas att läsa om det i *Kriminalrättens grunder*.⁷⁸

Svensk rätt innehåller ingen legaldefinition av begreppet gärningsmannaskap. Det är istället upp till rättstillämparen att tolka och tillämpa begreppet

⁷⁶ Asp, Ulväng och Jareborg (2013), s. 58-59.

⁷⁷ Asp, Ulväng och Jareborg (2013), s. 58-59.

⁷⁸ Asp, Ulväng och Jareborg (2013), s. 58-59.

med ledning av bestämmelserna i brottsbalken.⁷⁹ En person som uppfyller alla brottsrekvisit i en straffbestämmelse är att anse som gärningsman. Flera personer kan anses vara gärningsmän då det är möjligt att parallellt uppfylla brottsrekvisiten i ett straffbud.⁸⁰ Medverkansbestämmelsen i 23 kap. 4 § BrB anger att den som utfört gärningen eller annars är att anse som gärningsman döms som gärningsman. Det görs en distinktion mellan den som *utfört gärningen* och den som *främjat gärningen*, därigenom framgår skillnaden mellan gärningsman och medverkande. En person som främjat gärningen kan dömas som medverkande till brottet.⁸¹

3.2 Osjälvständiga brottsformer

Ett brott fullbordas när brottsrekvisiten i en straffbestämmelse är uppfyllda. Jämte fullbordade brott finns de osjälvständiga brottsformerna. De osjälvständiga brottsformerna består av förberedelse, stämpling, försök, medverkan, samt underlåtenhet att avslöja eller förhindra brott.⁸²

Straffbestämmelserna som berör de osjälvständiga brottsformerna beskriver gärningstyper som är straffbelagda. Bestämmelserna är dock ofullständiga då de inte tar upp alla brottsförutsättningar och då de inte anger hur långt kriminaliseringen sträcker sig. Ansvar för osjälvständiga brottsformer följer i kombination med en eller flera andra straffbestämmelser. Antalet straffbelagda gärningar är därmed större än vad som framgår av straffbestämmelserna i brottsbalken. Steg på vägen till ett fullbordat brott kan exempelvis vara straffbelagt genom försöksbrott. Det kan även vara straffbart att medverka till en straffbelagd gärning. Anledningen till att de typerna av straffbelagda gärningar kan benämnas som osjälvständiga brottsformer är att varje konkret brott är beroende av en brottsbeskrivning i en enskild straffbestämmelse. En individ kan således dömas för försök till mord, förberedelse till

⁷⁹ SOU 1944:69, s. 92-93.

⁸⁰ Asp, Ulväng och Jareborg (2013), s. 446-447.

⁸¹ Jareborg (1994), s. 105.

⁸² Leijonhufvud (2017), s. 123.

grovt vapenbrott eller medhjälp till misshandel. De allmänna bestämmelserna om osjälvständiga brottsformer inkluderas i 23 kap. BrB.⁸³ I följande utredning behandlas de osjälvständiga brottsformerna stämpling- och anstiftan till mord.

3.3 Medverkansbestämmelsen i BrB

23 kap. 4 § BrB reglerar medverkansansvar. Bestämmelsens lydelse är utformad enligt följande.

Ansvar som i denna balk är föreskrivet för viss gärning skall ådömas inte bara den som utfört gärningen utan även annan som främjat denna med råd eller dåd. Detsamma skall gälla beträffande i annan lag eller författning straffbelagd gärning, för vilken fängelse är föreskrivet.

Den som inte är att anse som gärningsman döms, om han har förmått annan till utförandet, för anstiftan av brottet och annars för medhjälp till det.

Varje medverkande bedöms efter det uppsåt eller den oaktsamhet som ligger honom till last. Ansvar som är föreskrivet för gärning av syssloman, gäldenär eller annan i särskild ställning skall ådömas även den som tillsammans med honom medverkat till gärningen.

Vad som sägs i denna paragraf skall inte gälla, om något annat följer av vad för särskilda fall är föreskrivet.

Bestämmelsen stadgar att det i första hand ska prövas om rekvisiten för gärningsmannaskap är uppfyllda, om de inte är uppfyllda prövas om anstiftan eller medhjälp till brottet föreligger. En person som förmått någon att begå en straffbelagd gärning ska dömas för anstiftan och en person som på annat sätt främjat gärningen med råd eller dåd ska dömas för medhjälp. I svensk

⁸³ Jareborg (2001), s. 73.

rätt är det möjligt att tillskriva en person straffansvar för medverkan när en annan person begått en otillåten gärning. Det krävs däremot inte att gärningsmannen begått ett brott eller att handlingen är straffbar.⁸⁴

Huvudregeln vid straff för medverkan till brott är att alla medverkande ska straffas. Varje medverkande är självständigt ansvarig för sina handlingar och kan därmed dömas oberoende av om de andra medverkande kan straffas. Medverkansbestämmelsen i 23 kap. 4 § BrB kompletterar brottsbeskrivningarna i övriga bestämmelser i brottsbalken. Den som inte kan anses som gärningsman kan åtalas för anstiftan eller medhjälp till gärningen. Den allmänna medverkansregeln stadgar att inte bara den som utfört gärningen ska dömas, även den som främjat gärningen genom råd eller dåd (med fysiska eller psykiska medel) ska dömas.⁸⁵

En förutsättning för att medverkansbestämmelsen i 23 kap. 4 § BrB ska kunna tillämpas är att en straffbelagd gärning har utförts. Om gärningsmannen inte kan straffas, exempelvis på grund av bristande uppsåt, innebär det inte att ansvar för medverkan utesluts. Det är möjligt att medverka till försök, stämpling eller förberedelse av ett brott. Däremot är det inte möjligt att straffbelägga försök till medverkan. Det finns gärningar som inte utgör brott men som är straffbara att anstifta eller medverka till, däribland anstiftan eller medverkan till självmord.⁸⁶

3.4 Stämpling till brott

Ansvar för stämpling till ett brott förutsätter ett särskilt föreskrivet ansvar för stämpling. Stämpling till mord är straffbart. Stämpling innebär att någon i samråd med en annan person beslutar om gärningen, försöker anstifta annan eller erbjuder sig eller åtar sig att utföra den. Lagtexten uppställer inget

⁸⁴ Jareborg (1994), s. 100.

⁸⁵ Johansson, *Brottsbalken: en kommentar* (2023), s. 23-4-s-2.

⁸⁶ Johansson, *Brottsbalken: en kommentar* (2023), s. 23-4-s-3.

krav på uppsåt vid stämpling. Däremot antyder förarbetena⁸⁷ att det krävs att gärningsmannen har uppsåt i förhållande till brottet som stämplingen tar sikte på. Kriminalrättens grunder har ställt upp en punktlista som beskriver brottsbeskrivningsenlig stämpling till brott. Listan illustreras enligt nedan.⁸⁸

1. *Gärningsmannen skall ha uppsåt att fullbordat brott ska komma till stånd*
2. *För detta brott skall stämplingsansvar vara särskilt föreskrivet*
3. *Gärningsmannen skall ha utfört en stämplingsgärning, dvs. antingen*
 - a. *I samråd med annan ha beslutat att föröva brott; eller*
 - b. *Ha sökt anstifta annan att föröva brott; eller*
 - c. *Ha åtagit sig att utföra brott; eller*
 - d. *Ha erbjudit sig att utföra brott*
4. *Brottet skall inte ha kommit till fullbordan eller utgöra försök eller förberedelse*
5. *Det i BrB 23:2 st. 3 uppställda farerekvisitet skall vara uppfyllt*

Listan ovan illustrerar rekvisit för att handlingen ska anses vara en brottsbeskrivningsenlig gärning. Om rekvisiten är uppfyllda återstår att undersöka om uppsåt föreligger i förhållande till stämplingsgärningen samt till omständigheterna som ligger till grund för domstolens bedömning av farerekvisitet.⁸⁹

Stämpling förutsätter att gärningspersonen samspelar med en annan person, eller i vart fall försöker samspela. Som nämnts ovan kan stämpling förövas genom att personen i samråd med annan beslutar om att föröva brott, genom att försöka anstifta annan att utföra brott, genom att åta sig att utföra brott eller genom att erbjuda sig att utföra ett brott. Det centrala för stämpling är att ett beslut avseende en gärning tas i samråd, därmed räcker det att endast en person utför själva gärningen. Det kan även vara möjligt att i samråd

⁸⁷ SOU 1944:69, s. 82.

⁸⁸ Asp, Ulväng och Jareborg (2013), s. 412.

⁸⁹ Asp, Ulväng och Jareborg (2013), s. 412.

besluta om en gärning som en tredje person ska utföra, om de beslutande har makt över personen och kan se till att gärningen utförs.⁹⁰

Ett åtagande eller erbjudande att utföra ett brott ska innebära en seriöst menad utfästelse att utföra brottet i gärningsmannaskap eller motsvarande. Ett åtagande om att medverka till ett brott i form av medhjälp är inte kriminaliserat men det kan däremot anses innebära ett i samråd fattat beslut om att föröva brott, vilket innebär stämpling. Stämpling till brott är dock subsidiärt i förhållande till försök, fullbordat brott och förberedelse.⁹¹

Det finns ett krav på ett överskjutande uppsåt. Vid en gärning som kan innebära stämpling behöver frågan ställas vilket brott gärningsmannen har för avsikt att stämpla till. Gärningsmannens överskjutande uppsåt avgör vilken brottstyp som blir aktuell. Det har betydelse bland annat vid avgörande om ansvar är särskilt föreskrivet samt vid bedömningen av farerekvisitet. Stämpling inkluderar fall där gärningsmannen ännu inte gjort allt som krävs för att brottet ska bli fullbordat. Det behöver undersökas om gärningsmannen format en avsikt i form av ett beslut att någon ska avsluta den planerade gärningen, samt om det finns en föreställning om att den avslutade gärningen leder till ett brott.⁹²

Vid stämpling till brott behöver farerekvisitet vara uppfyllt. Farerekvisitet framgår inte direkt av definitionen av stämpling. 23 kap. 2 § BrB stadgar att *till ansvar skall inte dömas om faran för brottets fullbordan var ringa*. Ur lydelsen kan farerekvisitet uttolkas. Med begreppet *fara* menas konkret fara. Om en tillfällig omständighet orsakat att faran för brottets fullbordan var utesluten eller ringa är farerekvisitet inte uppfyllt, vilket resulterar i att gärningspersonen inte ska dömas. Ett exempel på en situation där faran kan bedömas som ringa är om ett mord ska genomföras om gärningsmannen vinner högsta vinsten på lotto. Eftersom uppsåtet är villkorat kan faran för brottets fullbordan bedömas som ringa. I praxis har faran för brottets fullbordan

⁹⁰ Asp, Ulväng och Jareborg (2013), s. 421.

⁹¹ Asp, Ulväng och Jareborg (2013), s. 422.

⁹² Asp, Ulväng och Jareborg (2013), s. 413.

ansetts vara ringa när en person försökt anstifta annan att lämna falskt vittnesmål, men personen var fast besluten att inte vittna falskt. För att det ska föreligga en fara för brottets fullbordan krävs att det ska vara existentiellt tänkbart och rimligt att ett fullbordat brott kommer till stånd. Om det är väldigt svårt att utföra brottet kan det vara en anledning till att faran bedöms som ringa.⁹³

3.5 Anstiftan till brott

Anstiftan regleras i medverkansbestämmelsen i 23 kap. 4 § 2 st. BrB och innebär i juridisk mening att förmå någon att utföra en gärning. Anstiftaren ska psykiskt påverka en person att utföra en gärning. Gärningen orsakas då av psykisk påverkan från anstiftaren.⁹⁴ Straffbar anstiftan innebär att anstiftaren har bidragit till att en annan person tar beslutet att begå ett brott, även om det inte nödvändigtvis har skett genom övertalning eller vilseledande. Det räcker att anstiftaren har stärkt den potentiella gärningsmannens beslut att begå brottet, särskilt i de fall personen annars inte skulle ha begått gärningen. Det krävs en psykisk kausalitet. Om personen redan innan hade för avsikt att begå brottet rör det inte sig om en straffbar anstiftan. Däremot kan en sådan handling uppfylla rekvisiten för medhjälp i form av psykisk medhjälp. Om anstiftan inte leder till det tilltänkta brottet kan handlingen istället uppfylla rekvisiten för stämpling.⁹⁵ Jareborg menar att anstiftan innebär att man förser en person med tillräckliga skäl för att begå en viss gärning, varpå personen agerar på skälen. Det finns även situationer där flera personer samverkar till att förmå en person att utföra en otillåten gärning. Då kan det innebära medanstiftan.⁹⁶

Medverkansbestämmelsen reglerar både medhjälp och anstiftan till brott. 23 kap. 4 § 2 st. BrB stadgar att den som förmått annan till utförande av brott

⁹³ Asp, Ulväng och Jareborg (2013), s. 423-424.

⁹⁴ Asp, Ulväng och Jareborg (2013), s. 441.

⁹⁵ Strahl (1976), s. 256 f. och Zila, Brottsbalk (1962:700) 23 kap. 4 §, Lexino (24 augusti 2020, JUNO), rubrik 2.4.1.

⁹⁶ Jareborg (1994) s. 113 och NJA 1968 s. 596.

döms för anstiftan och den som på annat sätt än genom anstiftan främjat gärningen, döms för medhjälp. Det inträder därmed ett straffansvar även för den som främjat en gärning med råd eller dåd. Att anstifta en person att utföra en gärning innebär att på något sätt förmå personen att utföra gärningen, genom att utöva psykisk påverkan. Det krävs dock inte övertalning eller vilseledande för att det ska röra sig om straffbar anstiftan.⁹⁷ Medhjälp till en gärning innebär ett främjande, men som inte når kraven för en straffbar anstiftan. För straffbar medhjälp krävs det att den medverkande personen uppmuntrar gärningsmannen att utföra gärningen eller bistår med ett hjälpmedel som används. Psykisk påverkan innebär ofta att ge gärningsmannen råd eller uppmuntran.⁹⁸ För medverkansansvar krävs det inte att främjandet varit nödvändigt för brottet, vilket är ett krav för anstiftan. Medhjälp till ett brott kan exempelvis bestå i att skjutsa gärningsmannen till brottsplatsen eller att ge råd och uppmuntran.⁹⁹

3.6 Uppsåt

1 kap. 2 § BrB stadgar att en gärning ska anses som ett brott när den begås uppsåtligen, om inte annat är föreskrivet. Uppsåtskravet gäller för brottsrekvisiten som uppställs i straffbestämmelsen för att gärningen ska vara straffbar.¹⁰⁰ För att en gärning ska vara straffbar ska den vara täckt av uppsåt, principen kallas för täckningsprincipen. Vid medverkan till brott ska varje medverkande bedömas utifrån sitt uppsåt eller sin oaktsamhet, se 23 kap. 4 § 3 st. BrB.¹⁰¹ Vid anstiftan och medhjälp till brott uppställer täckningsprincipen ett krav på att brottsrekvisiten i bestämmelsen är täckta av uppsåt.¹⁰²

Det finns tre olika uppsåtsformer, avsiktsuppsåt, insiktsuppsåt samt likgiltighetsuppsåt. Avsiktsuppsåt innebär att en gärning utförs med en speciell

⁹⁷ Johansson, *Brottsbalken: en kommentar* (2023), s. 23-4-s-5.

⁹⁸ Asp, Ulväng och Jareborg (2013), s. 441.

⁹⁹ Johansson, *Brottsbalken: en kommentar* (2023), s. 23-4-s-5.

¹⁰⁰ Asp, Ulväng och Jareborg (2013), s. 324.

¹⁰¹ Asp, Ulväng och Jareborg (2013), s. 324.

¹⁰² Högsta domstolens dom i NJA 2022 s. 675, s. 7.

avsikt, exempelvis att A skjuter B för att A vill att B ska dö. Insiktsuppsåt innebär att gärningsmannen ser en följd till handlingen som mycket sannolik. Insiktsuppsåt förutsätter att gärningsmannen inte tvivlar på att en viss följd kommer att inträffa som resultat av gärningen. Det kan exempelvis vara att A har placerat en bomb på ett fartyg som ska sprängas när fartyget lämnat hamnen, i syfte att få ut försäkringspengar. Då har A insiktsuppsåt i förhållande till att personal på fartyget kommer att dö. Likgiltighetsuppsåt innebär att gärningsmannen insåg att det fanns en risk för att gärningen skulle orsaka offrets död och var likgiltig inför förverkligandet av risken.¹⁰³ Avseende mord krävs uppsåt, antingen avsiktsuppsåt, insiktsuppsåt eller likgiltighetsuppsåt. Om uppsåt till någons död saknas kan gärningsmannen istället dömas för vållande till annans död, som är ett oaktsamhetsbrott.¹⁰⁴

3.6.1 Uppsåtstäckning vid anstiftan

En person som förmått annan att utföra gärningen ska dömas för anstiftan till mord. Även vid anstiftan finns ett grundläggande krav på att täckningsprincipen är uppfylld. Det krävs däremot inte en fullkomlig överensstämmelse mellan anstiftarens uppfattning om hur gärningens utförande och det verkliga händelseförloppet. Inom en brottslig verksamhet kan det finnas flera delaktiga och då har inte alla kännedom om hur brottet ska gå till på detaljnivå. Det krävs inte heller för att uppsåtskravet ska anses vara uppfyllt. I vilken utsträckning uppsåtstäckning behöver föreligga är beroende av vilket brott gärningen berör. Täckningsprincipens omfattning kan inte fastställas generellt, utan måste bedömas utifrån den aktuella gärningen.¹⁰⁵

När en person anstiftar annan att begå ett brott sätter det igång en kedjereaktion av händelser som anstiftaren inte alltid har full kontroll över. Även om anstiftaren haft en avsikt att begå ett brott genom att uppmana någon annan att utföra det, kan anstiftaren inte alltid styra över alla aspekter av

¹⁰³ Asp, Ulväng och Jareborg (2013), s. 287, 289, 291.

¹⁰⁴ NJA 2022 s. 675. Domskälen pkt. 9-14.

¹⁰⁵ Jämför NJA 2007 s. 929, Medhjälpen till skattebrottet.

händelseförloppet. Denna brist på kontroll kan påverka bedömningen av uppsåtstäckning vid anstiftan.¹⁰⁶

En anstiftare av ett brott har normalt sett inte uppsåt till en gärning som är mer allvarlig än det brott som ursprungligen planerades. Ett exempel på detta kan ses i fallet "Skjutningen vid Stureplan"¹⁰⁷ där två personer, trots att de avsåg medverka till misshandel, inte ansågs ha uppsåt till mordet som utfördes. Det utesluter däremot inte att anstiftarens avsikt kan täcka andra handlingar än den ursprungliga. En person som anstiftar någon att begå ett inbrott för att stjäla pengar kan fortfarande åtalas för anstiftan till inbrott även om gärningsmannen stjälar guld och smycken istället för pengar. En sådan tillämpning av täckningsprincipen bör däremot kräva att den utförda handlingen omfattas av samma straffbestämmelse eller är straffrättsligt likvärdig med den anstiftade gärningen. Dessutom bör den utförda handlingen vara en möjlig följd av händelseförloppet som anstiftaren påbörjat. Bedömningen av anstiftarens uppsåt skiljer sig därmed från hur uppsåtbedömningen görs avseende personen som utfört gärningen.¹⁰⁸

3.6.2 Uppsåtstäckning vid *error in persona*

Vid beställningsmord finns det en risk för att gärningsmannen på grund av förväxling skjuter fel person, *error in persona*. En beställare som ger någon i uppdrag att begå ett brott har i regel, uppsåt till den gärning som förövats i enlighet med instruktionerna. När gärningsmannen på grund av förväxling av två personer skjuter fel person uppkommer frågan om beställaren kan anses ha uppsåt till den begångna gärningen. Vid ett fall av *error in persona* är gärningen täckt av gärningsmannens uppsåt. Det är däremot inte lika uppenbart att den som anstiftat gärningsmannen att begå ett mord har uppsåt till brottet som faktiskt förövats. Det är fallet om anstiftaren inte velat att gärningen skulle drabba det egentliga offret. Om gärningsmannen medvetet

¹⁰⁶ Högsta domstolens dom I mål NJA 2022 s. 675. s. 7.

¹⁰⁷ NJA 1996 s. 27.

¹⁰⁸ Högsta domstolens dom I mål NJA 2022 s. 675. s. 7.

väljer att angripa en annan person än beställaren avsett, kan den som anstiftat mordet och lämnat uppdraget vanligtvis inte dömas för anstiftan av brottet. Då saknas ett tillräckligt samband mellan uppdraget och den genomförda gärningen.¹⁰⁹ Anstiftarens ansvar vid *error in persona* diskuteras djupare i kapitel 4.

3.7 Domstolsavgöranden som rör beställarens ansvar

Under följande avsnitt undersöks hur de straffrättsliga verktygen som presenterats i kapitlet kan användas i praktiken. Fallen som behandlas i följande avsnitt anses som relevanta då de behandlar beställningsmord inom gängrelaterad brottslighet där en högt uppsatt person inom det kriminella nätverket haft en avgörande påverkan på mordets utförande. Syftet med att beskriva fallen är att illustrera hur bedömningen sker i praktiken och att belysa vilka omständigheter som tillmäts betydelse. Mordet på köpcentrumet har hittills endast bedömts av tingsrätten och därför utgör domen inte en rättskälla. Däremot är domen ett bra exempel då tingsrätten på ett utförligt sätt förklarar omständigheterna som tillmäts betydelse för straffbar anstiftan. Mordet på återvinningsstationen har bedömts av hovrätten och därför har domen ett högre värde som rättskälla. Därav har jag haft en mer granskande inställning till domen från tingsrätten. Efter att rättsfallen presenterats, följer en analys i avsnitt 3.7.2.3.

3.7.1 Mordet på köpcentrumet

Den 19 augusti år 2022 mördades en gängledare ett köpcentrum. En skytt kom upp bakom honom och avlossade skott som träffade, dels gängledaren som avled, dels en förbipasserande person som undkom livshotande skador. Mordet har enligt åklagaren begåtts av skytten tillsammans och i

¹⁰⁹ Högsta domstolens dom I mål NJA 2022 s. 675. s. 8.

samförstånd med andra.¹¹⁰ Målet innefattar många åtalspunkter och många tilltalade. I följande uppsats behandlas endast åtalet avseende anstiftan till mord, som två personer står åtalade för. För att underlätta läsningen benämns gängledaren som M, skytten som S och de två personerna som står åtalade för anstiftan till mord, för A1 och A2.

Åklagarna har i stämningsansökan angett att A1 och A2 tillsammans och i samförstånd har förmått S att utföra mordet på M. De har begått gärningen med uppsåt. A1 och A2 har genom sitt agerande visat stor hänsynslöshet och likgiltighet för utomstående personers liv och hälsa. De har förmått S att medverka till brottet genom att missbruka dennes ungdom. I andra hand har åklagaren yrkat på att A1 och A2 ska dömas för medhjälp till mord. Grunden till åklagarens yrkanden består i att A1 och A2 rekryterat skytten och gett andra personer i uppdrag att främja mordet. Därefter har de anvisat skytten den avsedda måltavlan, inhyst honom i en lägenhet som A1 haft tillgång till, samt gett andra personer i uppdrag att ordna boende, mobiltelefon och kläder åt skytten. De har även försett S med lugnande preparat inför utförandet, utrustat honom med pistol och ammunition som använts för att mörda M. Därutöver har de även satt S i kontakt med en person som ordnat transport till brottsplatsen.¹¹¹

Skytten S har erkänt gärningen och uppgav att han agerat på eget bevåg och utan iblandning av någon annan person. Anledningen till att S ville skjuta M var för att han tidigare lurat honom i samband med en narkotikaaffär, varpå det avlossats ett skott mot S. Tingsrätten anser dock att historien är så långsökt och osannolik att den helt kan lämnas utan avseende. Berättelsen är även oförenlig med att S innan mordet flytt från ett SIS-hem och saknade pengar, vapen och boende.¹¹²

De åtalade personerna i målet har använt sig av den krypterade tjänsten Signal. Ett telefonnummer används vid registrering, däremot kan numret i

¹¹⁰ Malmö tingsrätts dom 2024-03-15 i mål B 8583-22, s. 35.

¹¹¹ Malmö tingsrätts dom 2024-03-15 i mål B 8583-22, s. 32.

¹¹² Mål B 8583-22, s. 126.

efterhand ändras och det behöver inte vara samma nummer som går till den aktuella mobiltelefonen. Meddelanden i appen Signal kan ha en bränntid, som innebär att de raderas efter en viss tid, då får mottagaren en notis om det.¹¹³

3.7.1.1 Åtalet mot A1

Tingsrätten finner att det inte kan dras någon annan slutsats än att A1 varit huvudmannen tillsammans med någon annan och att han anstiftat mordet på M. A1 hade tydliga motiv för mordet och medverkade på ett tydligt sätt för att mordet skulle kunna genomföras. A1 och M var vänner och ingick i samma kriminella gäng, däremot hade det uppstått en konflikt mellan dem och A1 var skyldig M ca. 2 miljoner kronor. Efter mordet tog A1 över den ledande rollen som president efter M. Utredningen visar även att skytten S bodde i en lägenhet som hyrdes av A1:s flickvän, därefter bodde han hos A1:s uppdragstagare. Dessutom hade skytten S kontakt med bland annat A1:s vänner. Utredningen ger även stöd för att A1 befann sig på köpcentrumet vid tidpunkten för mordet, och då hade kontakt med en eller flera personer via telefon. När A1 passerade skytten S efter mordet vände han sig mot honom och de tittade på varandra.¹¹⁴

Vapnet som användes vid mordet har dessutom hanterats i A1:s lägenhet. I filmer från lägenheten syns ett vapen samt patronhylsor av samma kaliber, märke, modell, vikt och utseende som användes vid mordet. Det aktuella mordvapnet har förekommit i tre ärenden mellan år 2012-2013 och i vart fall två av ärendena har haft kopplingar till A1. Efter mordet startade A1 upp nya telefoner, bytte konto på appen Signal och ändrade sitt användarnamn på Snapchat. Han tog även över ledarrollen för det kriminella nätverket efter M.¹¹⁵

¹¹³ Mål B 8583-22, s. 52. f.

¹¹⁴ Mål B 8583-22, s. 127. f.

¹¹⁵ Mål B 8583-22, s. 129.

Om A1 enbart hade främjat en annan persons handlade hade han inte medverkat i samma grad. A1 närvarade vid gärningsmannens ankomst till Malmö, ordnade en bostad till gärningsmannen och närvarade på köpcentrumet vid mordet. Tingsrätten anser det ställt utom rimligt tvivel att M, tillsammans och i samförstånd med annan, förmått skytten S att utföra mordet på M.¹¹⁶

A1 åtalades även för anstiftan av försök till mord avseende den förbipasserande personen som blev skjuten samt framkallande av fara för annan. Då det saknas utredning som tyder på att skytten skulle skjuta M på köpcentrumet kan det inte anses ställt utom rimligt tvivel att M insåg att det förelåg en beaktansvärd risk för att andra personer skulle berövas livet eller utsättas för livsfara eller fara för svår kroppsskada. Således friades A1 från de två övriga åtalpunkterna.¹¹⁷

3.7.1.2 Åtalet mot A2

A2 åtalades för anstiftan till mord i första hand och medhjälp till mord i andra hand. A2 var vän till både A1 och M tiden före mordet. Åtalet mot A2 har sin grund i att han närvarade vid skyttens ankomst till Malmö och hade en del kontakt med skytten S tiden före mordet. Han övernattade dessutom i lägenheten som skytten vistades i och var en av de sista som träffade skytten före avresan mot köpcentrumet, där mordet begicks. Därtill slutade A2:s telefon att vara aktiv kort efter mordet. Omständigheterna talar för att A2 kände till mordplanerna och att han kan ha varit involverad i planeringen av mordet på M.¹¹⁸

Åklagarnas åtal baseras till stor del på telefonuppkopplingar och rörelsemönster. Det kan heller inte enligt tingsrätten uteslutas att fler personer än de tilltalade varit involverade i planeringen av mordet på M. Det finns ingen utredning beträffande A2 som visar att han tillsammans och i samförstånd

¹¹⁶ Mål B 8583-22, s. 130.

¹¹⁷ Mål B 8583-22, s. 131.

¹¹⁸ Mål B 8583-22, s. 134.

med A1 förmått skytten S att döda M. Skytten har uppgett att A2 är en vän till honom som hjälpt honom att ordna biljetter till Malmö, att han ordnat bostad och gett honom en jacka. Skyttens uppgifter är dock svårförenliga med den övriga utredningen och bevisningen i målet och han bedöms inte som trovärdig. Därför kan hans uppgifter inte ligga till grund för en fällande dom mot A2. Övrig utredning ger heller inte tillräckligt stöd för att A2 anstiftat mordet på M.¹¹⁹

I andra hand har åklagarna gjort gällande att A2 ska dömas för medhjälp till mord. Åtalet har sin grund i att A2 har rekryterat skytten och gett andra personer i uppgift att främja mordet, att han anvisat skytten måltavlan samt inhyst skytten i en lägenhet som A1 haft tillgång till. Vidare har åklagarna påstått att A2 försett skytten med en mobiltelefon, lugnande preparat och utrustat skytten med pistol och ammunition som använts vid mordet. Åklagaren påstår även att A2 satt skytten i kontakt med en annan person som främjat mordet, samt ordnat transport till och från brottsplatsen.¹²⁰

Tingsrätten anser dock att det inte finns tillräckligt med stöd för påståendena. Det enda som är visat är faktumet att A2 försett skytten med en telefon, vilket A2 även uppgett själv. Telefonen överlämnades dock redan två veckor före mordet och den verkar inte ha brukats i anslutning till mordet på köpcentrumet. Dessutom är en mobiltelefon, till skillnad från ett skjutvapen inte att betrakta som ett typiskt hjälpmedel vid ett mord och det saknas utredning som visar att den använts för att planera mordet. Tingsrätten anser inte det visat att överlämnandet av telefonen har främjat mordet på M. Det kan heller inte visas att det var syftet med att telefonen överlämnades.¹²¹

Tingsrätten gör bedömningen att åklagarens utredning inte är tillräcklig för att det ska vara ställt utom rimligt tvivel att A2 gjort sig skyldig till anstiftan-, eller medhjälp till mord. Således frias A2 från alla åtalspunkter.¹²²

¹¹⁹ Mål B 8583-22, s. 135.

¹²⁰ Mål B 8583-22, s. 135 f.

¹²¹ Mål B 8583-22, s. 137.

¹²² Mål B 8583-22, s. 138.

3.7.1.3 *Kommentar*

Två personer stod åtalade för anstiftan till mord, A1 och A2. Tingsrätten dömde A1 för anstiftan till mord medan A2 friades. Enligt min mening är tingsrättens bedömning rimlig utifrån bevisningen i målet men det framstår samtidigt som att det hade funnits en möjlighet att döma A2 för i vart fall medhjälp till mord. Däremot saknades det tillräcklig bevisning i fallet även om tingsrätten antyder att A2 troligen var införstådd med mordplanen och kan ha deltagit i planeringen och utförandet av mordet. Om åklagaren presenterat mer utredning kring A2:s inblandning är det inte otänkbart att tingsrätten hade dömt honom för medhjälp till mord. Det föreligger många omständigheter som talar för att A2 i någon mån varit inblandad. Omständigheterna som ligger A2 till last torde troligen inte uppnå rekvisiten för anstiftan till mord. Det framstår inte som att A2 haft en avgörande roll och påverkat skytten i så stor mån som krävs för straffbar anstiftan. Däremot är det enligt min mening inte otänkbart att omständigheterna skulle räcka för att döma A2 för medhjälp till mord. Målet har överklagats till hovrätten och vad prövningen i hovrätten resulterar i, återstår att se.

3.7.2 **Mordet på återvinningsstationen**

Den 30 mars 2017 sköts A.A till döds på en återvinningsstation i Malmö. Händelseförloppet fångades av en övervakningskamera på platsen. I målet åtalas S.S för att ha anstiftat mordet genom att ha utlovat en ersättning på 50 000 euro till den som utför det.¹²³ Målet berör många tilltalade men prövningen har avgränsats till att omfatta åtalet mot S.S beträffande anstiftan till mord.

¹²³ Malmö tingsrätts dom i mål B 12936-20, s. 83.

3.7.2.1 Tingsrättens bedömning

En väsentlig del av bevisningen bygger på information som säkrats från en av de misstänkta telefoner. Tingsrätten anser att informationen har ett mycket högt bevisvärde. Innan A.A den 30 mars 2017 sköts till döds fanns långtgående förberedelser för att genomföra mordet tidigare, däribland den 21 mars och den 24 mars 2017. Det är även möjligt att A.A var det tilltänkta offret den 12 januari 2017 då en 16-årig pojke sköts till döds på en busshållplats.¹²⁴

Åklagaren har gjort gällande att S.S förmått annan att tillsammans och i samförstånd med skyttarna, i en gemensam brottsplan, beröva A.A livet. Åklagaren menar att S.S haft omfattande kontakt med en av de andra misstänkta, en projektledare, varpå han gett instruktioner att A.A skulle mördas och utlovade 50 000 euro i ersättning. S.S ska även ha överlämnat en pistol och anskaffat information om var A.A befann sig i syfte att främja mordet samt gett råd kring mordets utförande.¹²⁵

Åklagarens bevisning bygger på att S.S kommunicerar under ett visst alias. Om det inte kan anses ställt bortom rimligt tvivel att S.S står bakom aliaset kommer tingsrätten att ogilla åtalet mot honom. Åklagaren har påstått att det förelegat en gammal konflikt mellan S.S och A.A på grund av en tjej. Det finns stöd för att S.S kallat sig för aliaset. S.S har själv uppgett att han kallades för namnet tidigare. Tingsrätten anser dock att det finns bevisning som talar för att han använt smeknamnet även senare. Bevisningen är av sådan styrka att det är ställt bortom rimligt tvivel att S.S använder sig av det aktuella aliaset enligt tingsrätten.¹²⁶

¹²⁴ Malmö tingsrätts dom i mål B 12936-20, s. 127 f.

¹²⁵ Malmö tingsrätts dom i mål B 12936-20, s. 134 f.

¹²⁶ Malmö tingsrätts dom i mål B 12936-20, s. 144.

Många meddelanden tyder på att S.S anstiftat mordet. S.S har i en konversation skrivit att han lagt undan pengar i ett särskilt syfte för en person som han ogillar. Det återfinns även meddelanden som antyder att det genomförts flera mordförsök på A.A, han har bland annat blivit knivhuggen och attackerad av en hund. Ett av tillfällena resulterade i att en 16-årig pojke blev skjuten. Efter att mordet på A.A genomförts skrev S.S att han skulle förbereda pengarna efter att han haft kontakt med växlingskontoret. Det är enligt tingsrätten uppenbart att S.S skulle betala för mordet.¹²⁷

Sammantaget finner tingsrätten att S.S står bakom aliaset som används i kommunikationen som återfunnits i den beslagtagna telefonen. Kommunikationen är tydlig avseende mordet på A.A. Det diskuteras frågor såsom vilken moped som är lämplig att använda och det ges kontaktuppgifter till personen med ammunition och det informeras om vilket vapen som ska användas. Meddelandena som skickats efter mordet berör hur mordet gick till samt hur betalningen ska hanteras. S.S beskriver i meddelanden att han blir upphetsad av informationen. Tingsrättens slutsats är att S.S är ansvarig för mordet på A.A genom att ha beställt det. S.S har anstiftat mordet på A.A och ska därför dömas för anstiftan av mord.¹²⁸

3.7.2.2 Hovrättens bedömning

Domen överklagades till hovrätten över Skåne och Blekinge. Hovrätten är av samma uppfattning som tingsrätten avseende att mordet på A.A har föregåtts av noggrann planering och att mordet var tänkt att genomföras vid flera tidigare tillfällen. Det är även enligt hovrätten troligt att A.A var den tilltänkta måltavlan när en 16-årig pojke sköts till döds. Sammantaget instämmer hovrätten i tingsrättens beskrivning av omständigheterna kring mordet på A.A.¹²⁹

¹²⁷ Malmö tingsrätts dom i mål B 12936-20, s. 147, 150.

¹²⁸ Malmö tingsrätts dom i mål B 12936-20, s. 152.

¹²⁹ Hovrättens dom i mål B 1603-21, s. 27 f.

Sedan tingsrättens prövning har ytterligare bevis framkommit för att S.S står bakom det aktuella aliaset. S.S har undertecknat andra meddelanden med samma alias. Utifrån den omfattande bevisningen drar hovrätten slutsatsen att S.S står bakom det aktuella aliaset. Motbevisningen som presenterats av S.S förtar heller inte värdet av bevisningen.¹³⁰

Det finns en risk för att vissa meddelanden i S.S konversationer tagits bort. Dock anser varken tingsrätten eller hovrätten att det påverkar bedömningen av åtalet. Hovrätten anser det styrkt att S.S genom att utlova ersättning för mått annan att tillsammans och i samförstånd med skyttar samt andra personer, i en gemensam brottsplan, beröva A.A livet. Det är även styrkt att A.A haft frekvent kontakt med organisatören genom krypterade chattar och därigenom gett instruktioner avseende mordet och utlovat en ersättning om 50 000 euro för utförande av mordet. S.S har även deltagit i planeringen av mordet, gett råd hur det skulle utföras och bestämt vilka vapen som skulle användas. Hovrätten finner det även styrkt att S.S förmedlat information om var A.A befann sig några dagar innan mordet.¹³¹

Sammanfattningsvis är bevisningen tillräcklig för att det ska anses styrkt att S.S gjort sig skyldig till anstiftan till mord.¹³²

3.7.2.3 *Kommentar*

I målet stod S.S åtalad för anstiftan av två mord, mordet i bostadsområdet och mordet på återvinningsstationen. Mordet i bostadsområdet behandlas i nästa kapitel. I fallet konstateras inledningsvis att S.S har ett motiv till att vilja se A.A död. Ett motiv ska dock inte tillmätas någon större betydelse i bevishänseende. En stor del av bevisningen i målet bygger på krypterade chattar som polisen lyckats få tillgång till genom en beslagtagn telefon som återfanns på en av de misstänkta. Både tingsrätten och hovrätten gör en

¹³⁰ Hovrättens dom i mål B 1603-21, s. 28 f.

¹³¹ Hovrättens dom i mål B 1603-21, s. 33 f.

¹³² Hovrättens dom i mål B 1603-21, s. 35.

grundlig bevisvärdering avseende om S.S kan anses stå bakom det aktuella aliaset. Den större delen av bevisningen i fallet bygger på chattarna, vilket medför att åtalet hade ogillats om det inte kunnat visas att S.S står bakom aliaset. Det finns däremot övertygande bevisning, vilket resulterar i att både tingsrätten och hovrätten gör bedömningen att S.S kan anses stå bakom aliaset. Därmed kan bedömningen av åtalet fortsätta.

Informationen i meddelandena som kan utgöra straffbar anstiftan är att S.S utlovat en ersättning om 50 000 euro för genomförandet av mordet. S.S har även deltagit i planeringen, gett råd och valt ut vapen. Handlingarna kan sammantaget anses utgöra straffbar anstiftan. Det svåra i bevishänseende var att utreda om det kunde anses bevisat att S.S stod bakom aliaset. Utan konversationerna som kunde återfinnas i den beslagtagna telefonen är det tveksamt om S.S hade kunnat dömas för anstiftan till mord. Nästintill hela bevisningen i målet bygger på information som kunnat lokaliseras i chattarna. I detta fall befinner sig anstiftaren långt bort i kedjan från skyttarna som utförde mordet. Skyttarna visste troligen inte vem som anstiftat mordet. Även om skyttarna hade vetat hade de troligen inte samarbetat med polisen eller uppgett detaljer om anstiftaren. Det innebär att det hade varit svårt att finna och samla bevisning mot anstiftaren utan chattarna.

Både tingsrätten och hovrätten finner även att det vid tidigare tillfällen förberetts och utförts mordförsök av A.A. Han har exempelvis blivit attackerad av en hund, blivit knivhuggen och undgått mordförsök då polis var i närheten. Vid ett tillfälle är det troligt att det skedde en förväxling som resulterade i att en 16-årig pojke blev skjuten, istället för A.A som troligen var det tilltänkta offret. I det fallet rör det sig om en situation av *error in persona*, då gärningsmannen på grund av förväxling skjutit fel person. Möjligtvis skulle S.S även kunna dömas för anstiftan till mord avseende den 16-åriga pojken. Möjligheterna att döma anstiftaren till ansvar vid *error in persona* kommer att presenteras och analyseras i nästkommande kapitel.

3.7.3 Vilken slutsats kan dras av domarna?

I båda domarna har bevisning från krypterade chattar varit avgörande för fallets utgång. Den kriminella miljöns struktur innebär att personer inte pratar med polisen avseende andras eller egen brottslighet. Hierarkin innebär även att de högre uppsatta personerna som vill se någon död inte utför mordet själva, utan istället använder sig av en person som står längre ner i hierarkin, gärna en yngre person. Det sker ofta ingen direktkontakt mellan utföraren och anstiftaren. I mordet på köpcentrumet var många personer iblandade i utförandet, troligen för att inte skapa en uppenbar eller tydlig koppling till anstiftaren. Om informationen från de krypterade chattarna inte kunnat användas hade det varit ett betydligt svårare bevisläge. Det hade både varit svårt att lokalisera de olika inblandade personerna, och att finna tillräcklig bevisning för en fällande dom.

4 Anstiftarens ansvar vid *error in persona*

I följande kapitel behandlas *error in persona*, situationen då gärningsmannen på grund av förväxling skjuter fel person. Det huvudsakliga syftet med kapitlet är att undersöka hur anstiftarens ansvar påverkas vid *error in persona*. För att besvara frågan behandlas dels doktrin, dels ett rättsfall från Högsta domstolen.

4.1 Bakgrund om *error in persona*

Error in persona innebär att gärningsmannen förväxlar brottsoffer och dödar fel person. Gärningsmannen tror att han dödar B men dödar i själva verket C.¹³³ Det har tidigare inte funnits någon praxis från svensk domstol som berör beställarens ansvar vid *error in persona*. Rättsläget har därför varit oklart tidigare, även om ledning kunnat finnas i doktrin.¹³⁴

Nära sammanlänkat med *error in persona* är *aberratio ictus*. Situationen kännetecknas av att gärningspersonen riktar sitt angrepp mot personen som han eller hon avser att angripa men missar och istället råkar skjuta någon annan.¹³⁵ *Error in persona* och *aberratio ictus* hänger ihop avseende anstiftarens ansvar och därför behandlas även *aberratio ictus*.

I följande avsnitt har jag utgått från strukturen i Hovrättens domskäl i mordet i bostadsområdet avseende rättsläget vid *error in persona*. Jag har gjort en egen undersökning av rättskällorna och rättsläget men fann att Hovrätten i sina domskäl lyckats åstadkomma en heltäckande bild av rättsläget. Därför har strukturen i hovrättens dom samt många av källorna använts som utgångspunkt vid författandet av doktrinens uppfattning.

¹³³ Norée (2016), s. 109.

¹³⁴ NJA 2022 s. 675.

¹³⁵ SOU 1996:185, s. 91.

4.2 Utförarens ansvar vid *error in persona*

Error in persona är inte lagreglerat, det kan anses som att frågan har överlämnats till rättstillämpningen. Avseende gärningsmannens skuld är den juridiska doktrinen överens om att gärningsmannen ska dömas för uppsåtligt brott mot personen som skjutits.¹³⁶ Därmed har det ingen betydelse för skuldfrågan att gärningsmannen skjutit fel person. Den uppfattningen har även bekräftats i praxis.¹³⁷ Hovrätten och Högsta domstolen har i målet mordet i bostadsområdet¹³⁸ diskuterat utförarens såväl som anstiftarens ansvar vid *error in persona*.

Svensk juridisk doktrin har en uppfattning om gärningsmannens ansvar vid dels *error in persona*, dels *aberratio ictus*. För situationen *aberratio ictus* finns det skilda uppfattningar inom doktrinen. Det finns två olika modeller som kan tillämpas, ekvivalensmodellen och specialitetsmodellen. Förespråkare för ekvivalensmodellen menar att gärningsmannen bör dömas för uppsåtligt brott mot personen som blivit skjuten, precis som vid *error in persona*.¹³⁹ Ekvivalensmodellen bygger på brottsbestämmelsernas utformning. 3 kap. 1 § BrB anger endast att gärningsmannen ska ha berövat "annan" livet. Därför bör det enligt ekvivalensmodellen inte krävas att gärningsmannen ska ha haft uppsåt att beröva en viss person livet. Nils Jareborg, Magnus Ulväng och Ingvar Strahl är exempel på förespråkare för ekvivalensmodellen.¹⁴⁰ Specialitetsmodellen föreslår den motsatta lösningen och förespråkar att *aberratio ictus* bör bedömas som försök till mord på den tilltänkta måltavlan, eventuellt i kombination med vållande till annans död av

¹³⁶ Jareborg (2001), s. 345, Asp, Ulväng och Jareborg (2013), s. 333.

¹³⁷ Se Hovrätten över Skåne och Blekinges dom 2021-06-02 i mål B 657-21 och Hovrätten för Västra Sveriges dom 2016-09-07 i mål B 3254-16.

¹³⁸ Hovrättens dom, B 1603-21 och Högsta domstolens dom, NJA 2022 s. 675.

¹³⁹ Hovrätten över Skåne och Blekinges dom 2021-11-24 i mål B 1603-21, s. 17.

¹⁴⁰ Hovrätten över Skåne och Blekinges dom 2021-11-24 i mål B 1603-21, s. 17.

personen som mördades.¹⁴¹ Peter Borgström, Samuel Cavallin, Ivar Agge och Hans Thornstedt är förespråkare för specialitetsmodellen.¹⁴²

Asp, Ulväng och Jareborg anser att ekvivalensmodellen bör tillämpas vid *aberratio ictus* då den tillämpas vid *error in persona* och därför är det logiskt att tillämpa den även på *aberratio ictus*. Det kan i vissa fall vara svårt att skilja på *error in persona* och *aberratio ictus*, exempelvis vid anstiftan, och därför lämpar det sig bäst att tillämpa ekvivalensmodellen i båda fallen.¹⁴³ Förespråkare för specialitetsmodellen menar däremot att modellen överensstämmer bättre med det reella händelseförloppet då gärningsmannen döms utifrån det verkliga uppsåtet. Förespråkarna för specialitetsmodellen poängterar även risken för att det verkliga offret förlorar sin ställning i en rättsprocess om ekvivalensmodellen skulle tillämpas.¹⁴⁴ Hovrätten över Skåne och Blekinge har i avgörande B 2193-09 konstaterat att det bör vara tillåtet för domstolen att tillämpa det synsätt som i fallet framstår som mest lämpligt.¹⁴⁵

Vid en situation av *error in persona* kan det anses finnas två brottsoffer, både det verkliga och det tilltänkta offret. Därmed finns en möjlighet att åklagaren yrkar på ansvar för både mord och försök till mord. Det var exempelvis fallet i mordet i bostadsområdet, där yrkade åklagaren ansvar för både anstiftan till mord och anstiftan till försök till mord.¹⁴⁶

Petter Asp som är förespråkare för ekvivalensmodellen menar att det är möjligt att uppfylla de objektiva rekvisiten både för mord och försök till mord vid en situation av *error in persona*. Däremot kan det anses som att gärningsmannens uppsåt att döda en person redan använts när gärningsmannen dömts för det fullbordade mordet. Därför kan det enligt förespråkare för ekvivalensmodellen ifrågasättas om gärningsmannen även kan dömas för

¹⁴¹ Asp, Ulväng och Jareborg (2013), s. 334.

¹⁴² Hovrätten över Skåne och Blekinges dom 2021-11-24 i mål B 1603-21, s. 17.

¹⁴³ Asp & Ulväng, "Sweden", *Participation in Crime* (2013), s. 445 f.

¹⁴⁴ Asp & Ulväng (2013), s. 445 f.

¹⁴⁵ Hovrätten över Skåne och Blekinges dom 2021-11-24 i mål B 1603-21, s. 18.

¹⁴⁶ Tingsrättens dom i mål B 12936-20, bilaga 2.

försök till mord av det tilltänkta offret. Att gärningsmannen döms för båda brotten förutsätter att gärningsmannens uppsåt flerfaldigas.¹⁴⁷ Även den danska domaren Peter Garde har en uppfattning av situationen. Han anser att det huvudsakliga argumentet mot att döma gärningsmannen för både mord och försök till mord är den höga straffmätningen som följer. Det skulle kunna uppfattas som en obefogad dubbelbestraffning. Om gärningsmannen däremot inte hade åtalats för både det fullbordade mordet och försök till mord hade ett av brottsoffren riskerat att tappa sin ställning i rättsprocessen.¹⁴⁸ Slutligen har Jareborgs uppfattning av situationen beaktats. Han anser att det är möjligt att mer än ett brott förövats vid en situation av *error in persona* och *aberratio ictus*, ett brott mot det verkliga offret och ett mot den tilltänkta måltavlan.¹⁴⁹ Jareborg anser sedan att påföljden får hantteras av bestämmelserna om brottskonkurrens. Det föreligger likartad brottskonkurrens mellan mord och försök till mord. Därför är presumptionen enligt Jareborg att gärningsmannen ska dömas för båda brotten i konkurrens. För att undvika tendenser till en dubbelbestraffning anser Jareborg att aspirationsprincipen kan ges ett större genomslag.¹⁵⁰

Lösningarna som nämnts ovan härrör från doktrinen och berör gärningspersonens ansvar vid *error in persona* och *aberratio ictus*. Nästa fråga att utreda är hur anstiftarens ansvar påverkas när den anstiftade gärningsmannen på grund av förväxling skjuter fel person.

4.3 Anstiftarens ansvar vid *error in persona*

Hur ska anstiftarens ansvar bedömas när den anstiftade gärningsmannen förväxlat målet och råkat skjuta fel person? Frågan har fått begränsat utrymme inom den svenska juridiska doktrinen. Strahl, Jareborg och Asp är överens

¹⁴⁷ Asp, "Om uppsåtstäckning vid aberratio ictus", *Juridisk Tidskrift*, 2001/02, nr 3, s. 616.

¹⁴⁸ Garde, "Aberratio ictus, en umulig klassiker", *Tidsskrift for Rettsvitenskap*, 2001, nr 114, s. 400 ff.

¹⁴⁹ Jareborg (2001), s. 346.

¹⁵⁰ Asp, Ulväng och Jareborg (2013), s. 324.

om att det kan anses föreligga en situation av *aberratio ictus* ur anstiftarens perspektiv oavsett om det för gärningsmannen rör sig om *error in persona* eller *aberratio ictus*.¹⁵¹ Gärningsmannen kan anses som ett redskap för anstiftaren. Om gärningsmannen har tagit fel på person har han missat målet, oberoende av om han av misstag träffat fel person eller om han tagit fel på person.¹⁵²

Gränsdragningen mellan *error in persona* och *aberratio ictus* är dock svår när det gäller anstiftan. Asp och Jareborg anser därmed att båda situationerna bör bedömas enligt ekvivalensmodellen.¹⁵³ Även Strahl anser att situationen ska bedömas utifrån ekvivalensmodellen. Strahl hävdar att anstiftarens ansvar bör jämföras med den anstiftade gärningsmannens ansvar enligt brottsbalkens medverkanslära. Vid *error in persona* ska gärningsmannen dömas för mord, medan anstiftaren bör dömas för anstiftan till mord. En tillämpning av specialitetsmodellen möjliggör istället att åtala anstiftaren för anstiftan av försök till mord av det tilltänkta offret, om försökspunkten passerats. Strahl anser dock att det inte är en lika naturlig lösning. I det fallet bör anstiftaren kunna dömas för anstiftan av gärningsmannens eventuella oaktsamhetsbrott mot det verkliga offret enligt Strahl.¹⁵⁴ Likt Strahl är Asp och Ulväng av uppfattningen att anstiftarens ansvar bör följa den modell som används för gärningsmannens ansvar. Om gärningsmannen ska dömas för mord vid en situation av *error in persona* ska anstiftaren dömas för anstiftan till mord. Ekvivalensmodellen ska tillämpas för anstiftaren, om den tillämpas för utföraren.¹⁵⁵

I brist på avgöranden från svenska domstolar har hovrätten undersökt tysk rätt. Enligt tysk rättspraxis ska anstiftaren dömas för anstiftan till mord om det föreläggat *error in persona* för den anstiftade gärningsmannen.¹⁵⁶ Anstiftarens ansvar vid *error in persona* har behandlats i det tyska rättsfallet Rose-

¹⁵¹ Hovrättens dom I mål B 1603-21, s. 21.

¹⁵² Jareborg (2001), s. 345-346.

¹⁵³ Jareborg (2001), s. 345 f., Asp, "Om uppsåtstäckning vid aberratio ictus", *Juridisk Tidskrift*, 2001/02, nr 3, s. 617.

¹⁵⁴ Strahl, *Allmän straffrätt i vad angår brotten*, (1976), s. 126.

¹⁵⁵ Asp, Ulväng och Jareborg (2013), s. 445-446.

¹⁵⁶ Bohlander, *Principles of German Criminal Law* (2008), s. 171.

Rosahl från 1859. Rosahl övertalade Rose att mörda en man som brukade passera en viss plats samma tid varje dag. Rose sköt sedermera en man som passerade platsen det aktuella klockslaget, men det var fel person. Därmed förelåg en situation av *error in persona*. Domstolen dömde utföraren för mord och anstiftaren för anstiftan till mord, trots personförväxlingen. Domstolens bedömning i fallet har bekräftats av den tyska Högsta domstolen i rättsfallet Hoferben från år 1990. En anstiftare dömdes för anstiftan till mord vid en situation av *error in persona*. Om mordet i bostadsområdet ligger inom gränsen för vad som är förutsebart enligt allmän livserfarenhet är det irrelevant för anstiftarens ansvar om den anstiftade gärningsmannen förväxlat offret med någon annan.¹⁵⁷ Sammantaget verkar doktrinen vara överens om att anstiftarens ansvar ska följa gärningsmannens ansvar.

Det första svenska rättsfallet som behandlar utförarens ansvar vid *error in persona* presenteras nedan. Högsta domstolen har döpt målet till förväxlingen men fallet benämns som mordet i bostadsområdet för att underlätta läsningen.¹⁵⁸

4.4 Mordet i bostadsområdet

En situation av *error in persona* inträffade en februarikväll år 2018 i ett bostadsområde i Malmö. Två skyttar anlände till platsen och avfytrade skott mot en av grupp personer. Anstiftaren S.S hade beställt ett mord på S.V men istället sköts A.A, som var väl införstådd med mordplanerna. A.A avled som följd. Gärningsmännen insåg direkt sitt misstag. Bevisning från den krypterade kommunikationstjänsten Enchrochat resulterade i att både tingsrätten, hovrätten och Högsta domstolen ansåg det utrett att S.S beställt mordet och att det därmed rörde sig om anstiftan till mord.¹⁵⁹ Frågan som uppstod var hur beställarens ansvar påverkas av att de anstiftade gärningsmännen på

¹⁵⁷ Bohlander, *Principles of German Criminal Law* (2008), s. 171.

¹⁵⁸ NJA 2022 s. 675.

¹⁵⁹ NJA 2022 s. 675. Domskälen pkt. 4.

grund av förväxling skjutit fel person. Kan en mordbeställare anses ha uppsåt till mordet vid en situation av *error in persona*?

Åklagarens gärningsbeskrivning innefattar att S.S ska dömas för anstiftan av mord och anstiftan av försök till mord. Åklagaren har yrkat att S.S ska dömas för att ha anstiftat mordet, genom att förmå, annan eller andra personer att utföra mordet, alternativt har han främjat gärningen enligt följande. S.S har anvisat en personbil som A.A skulle använda för att spana på S.V. Vidare har S.S förmått A.A att stämma träff med S.V i syfte att S.V skulle mördas. Under tiden hade S.S kontakt med personerna som skulle utföra mordet på S.V och lämnade instruktioner om var och hur mordet skulle genomföras. När A.A, S.V och den tredje personen A.C befann sig i bostadsområdet kom de två anstiftade gärningsmännen i syfte att mörda S.V. Gärningsmännen avfytrade skott, som träffade A.A istället för S.V.¹⁶⁰

Åklagaren yrkade därmed på att S.S skulle dömas för både anstiftan till mord och anstiftan till försök till mord. Anstiftan till mord på A.A, det verkliga offret och försök till mord på S.V, det tilltänkta offret.

4.4.1 Tingsrättens bedömning

Tingsrätten inleder med att konstatera att det krävs att S.S uppsåtligen medverkat till brottet för att dömas för anstiftan till mord. Det krävs ingen fullständig överensstämmelse mellan anstiftarens föreställning om vad som ska inträffa och vad som sedan inträffar. Tingsrätten anser att det inte finns någon tvekan om att S.S agerade med avsiktssuppsåt när han anstiftade mordet på S.V. Bedömningen av S.S uppsåt i förhållande till det verkliga offret A.A är dock mer komplicerad. Åklagaren har påstått att S.S haft likgiltighetsuppsåt i förhållande till mordet på A.A. Faktumet att S.S beställt ett mord på en offentlig plats talar för att han varit likgiltig inför att A.A skulle träffas av skotten. S.S måste enligt tingsrätten ha insett risken för att skotten skulle

¹⁶⁰ Malmö tingsrätts dom i mål B 12936-20, bilaga 2.

träffa någon annan. Däremot finns det bevismaterial som visar att S.S uppmanat A.A att lämna platsen innan skyttarna anlände. Tingsrätten anser därför att det inte finns tillräcklig utredning för att S.S agerat med likgiltighets uppsåt i förhållande till mordet på A.A.¹⁶¹

För att avgöra om S.S kan dömas för anstiftan till mord på A.A trots att han saknat direkt uppsåt, aktualiseras reglerna om *error in persona*. Tingsrätten konstaterar att det saknas praxis på området men hänför att doktrinen verkar vara överens om att situationen ska behandlas som att det rör sig om *aberratio ictus* avseende anstiftaren. Motiveringen är att anstiftaren använt gärningsmannen som ett redskap, och i denna situation har redskapet missat målet. För anstiftaren blir utfallet detsamma om gärningsmannen förväxlar två personer eller missar målet. Tingsrätten väljer att använda den bedömningen, som står i enlighet med specialitetsmodellen och behandlar situationen som ett fall av *aberratio ictus*. Tingsrätten anser att det finns starkare skäl för att inte döma S.S för anstiftan till mord då det inte var hans avsikt att A.A skulle mördas.¹⁶²

Tingsrätten friar därmed S.S för anstiftan till mord på A.A, det verkliga offret, på grund av bristande uppsåtstäckning. Tingsrätten dömer dock S.S för anstiftan till försök till mord på S.V, det tilltänkta offret.

4.4.2 Hovrättens bedömning

Hovrätten inleder sin bedömning med att bekräfta tingsrättens bedömning av utredningen av smeknamnen i Enchrochat. Därefter går de vidare till det aktuella händelseförloppet samt omständigheterna vid tidpunkten för mordet. Slutligen redovisar hovrätten möjliga tolkningar av anstiftarens ansvar vid *error in persona*. Här redovisar hovrätten doktrinens uppfattning samt praxis från tysk domstol.

¹⁶¹ Malmö tingsrätts dom i mål B 12936-20, s. 78-80.

¹⁶² Malmö tingsrätts dom i mål B 12936-20, s. 81.

Hovrätten gör bedömningen att gärningsmannen har följt instruktionerna som lämnats av S.S (anstiftaren) och att han måste ha insett att det fanns en förväxlingsrisk. S.S konkreta uppsåt var att S.V skulle mördas och inte A.A, som blev det verkliga offret. Med beaktande av ekvivalensmodellen och uppfattningen som går att härleda ur doktrin och tysk praxis anser hovrätten att S.S ska dömas för anstiftan till mord på A.A. Hovrätten anför även att försöket att döda S.V hade nått försökspunkten och att misslyckandet kan hänföras till tillfälliga omständigheter. Därför döms S.S även för försök till mord av S.V. Sammanfattningsvis döms S.S till anstiftan till mord på A.A och för anstiftan av försök till mord på S.V i hovrätten.¹⁶³

4.4.3 Högsta domstolens bedömning

Domen överklagades till Högsta domstolen som meddelade prövningstillstånd. Högsta domstolen meddelade prövningstillstånd rörande den rättsliga bedömningen av S.S agerande enligt den av åklagaren formulerade gärningsbeskrivningen avseende brott mot A.A och S.V. Högsta domstolen tar ställning till frågan om en person som gett annan i uppdrag att utföra ett mord kan dömas för anstiftan av mord, trots att gärningsmannen dödat en annan person på grund av förväxling. Högsta domstolen besvarar också frågan om anstiftaren kan dömas för anstiftan av försök till mord på det tilltänkta offret, utöver anstiftan av mord på det faktiska offret.¹⁶⁴

4.4.3.1 Anstiftarens uppsåt

En person som har anstiftat ett mord har som utgångspunkt uppsåt till gärningen som begås av den anstiftade gärningsmannen, i enlighet med instruktionerna. Om den anstiftade gärningsmannen skjuter fel person på grund av förväxling uppstår frågan om anstiftaren kan anses ha uppsåt till

¹⁶³ Hovrättens dom I mål B 1603-21, s. 25.

¹⁶⁴ NJA 2022 s. 675. Domskälens pkt. 1, 7.

den begångna gärningen. Avseende gärningsmannens skuld råder det inget tvivel om att handlingen är täckt av uppsåt då han med uppsåt avfyrat ett skott mot en person. Om händelseförloppet vid skjutningen har utvecklats på ett oönskat sätt och anstiftaren inte hade uppsåt till att gärningen skulle drabba det verkliga offret är det inte lika självklart att anstiftaren kan anses ha uppsåt. Anstiftaren kan exempelvis inte anses ha uppsåt om gärningsmannen medvetet angripit fel person, då finns inte ett tillräckligt samband mellan uppdraget och gärningen.¹⁶⁵

För straffbar anstiftan behöver täckningsprincipen vara uppfylld. Om gärningen som anstiftan avser är straffrättsligt likvärdig med den faktiska gärningen som begås och om utfallet är en möjlig följd av händelseförloppet som anstiftaren satt igång kan anstiftaren anses ha uppsåt. Se mer om uppsåtstäckning vid *error in persona* under avsnitt 3.6.2.

Högsta domstolen berör även frågan om *aberratio ictus*, det vill säga situationen då gärningsmannen missar målet och råkar döda fel person. Doktrinen uppfattning har varit att gärningsmannen i det fallet inte har uppsåt och därför ska dömas för försök till mord på det tilltänkta offret och vållande till annans död på det verkliga offret. Det finns en uppfattning att anstiftaren inte ska anses ha uppsåt när den anstiftade gärningsmannen förväxlat två personer då det från anstiftarens synvinkel har samma karaktär som *aberratio ictus*. Högsta domstolen anför emellertid att det skulle leda för långt att tillämpa det resonemanget på anstiftarens ansvar vid *error in persona*.¹⁶⁶

Högsta domstolen konstaterar att varken den svenska lagstiftningen eller svensk rättspraxis ger tydliga riktlinjer angående hur anstiftarens ansvar ska bedömas vid *error in persona*. Uppfattningen i den juridiska doktrinen är att anstiftarens uppsåt bör bedömas som om anstiftaren var gärningsmannen. I svensk doktrin hänvisas även till tysk rättspraxis. Uppfattningen i tysk rättspraxis innebär att gärningsmannens förväxling inte påverkar anstiftarens

¹⁶⁵ NJA 2022 s. 675. Domskälen pkt. 17-21.

¹⁶⁶ NJA 2022 s. 675. Domskälen pkt. 22-24.

ansvar, om misstaget inte ligger utanför vad som är förutsebart enligt allmän livserfarenhet. Högsta domstolen anser att avgörandet från den tyska domstolen är förenligt med vad som anses gälla i svensk rätt i fråga om anstiftarens uppsåt.¹⁶⁷

4.4.3.2 Anstiftarens ansvar för försök vid förväxling

Åklagaren yrkade även på att S.S skulle dömas för försök till mord på det tilltänkta offret. Frågan som uppstår är om anstiftaren vid *error in persona*, utöver mordet på det verkliga offret, kan dömas för försök till mord på det tilltänkta offret. Högsta domstolen hänvisar till 23 kap. 1 § BrB och konstaterar att det ska ha förelegat fara för brottets fullbordning eller så ska faran varit utesluten på grund av tillfälliga omständigheter. Försökspunktens placering beror på omständigheterna i fallet men i regel bör försökspunkten placeras i den del av händelseförloppet där det står klart att gärningsmannen haft uppsåt till det fullbordade brottet.¹⁶⁸

23 kap. 4 § BrB stadgar att den som förmått annan till ett försöksbrott kan dömas för anstiftan till försök. För att anstiftaren ska kunna dömas för anstiftan till försök krävs att gärningsmannen passerat försökspunkten för brottet. Om det tilltänkta offret inte befann sig på platsen när gärningsmannen på grund av förväxling sköt fel person är försökspunkten inte passerad. Det kan även anses som att försökspunkten inte passerats om det tilltänkta offret var på platsen men gärningsmannen endast riktade vapnet mot en annan person. Om försökspunkten inte har passerats kan det istället vara möjligt att döma den som beställt ett mord för stämpling till brott. Även vid försök krävs det att anstiftarens uppsåt täcker det fullbordade brottet. Uppsåtsbedömningen görs på samma sätt som vid anstiftan av det fullbordade brottet.

Den väsentliga frågan är om anstiftaren kan dömas för anstiftan av försök till mord på det tilltänkta offret, utöver anstiftan till mord på det verkliga

¹⁶⁷ NJA 2022 s. 675. Domskälen pkt. 25-27.

¹⁶⁸ NJA 2022 s. 675. Domskälen pkt. 29-31.

offret. Högsta domstolen anser att frågan har samma svar, både vad gäller gärningsmannen och anstiftaren. Det krävs därmed att gärningsmannen passerat försökspunkten i förhållande till det tilltänkta offret och att anstiftaren haft uppsåt till två eller flera personers död för att anstiftaren ska kunna dömas för båda brotten.¹⁶⁹

4.4.3.3 Högsta domstolens dom

Hänsyn måste tas till att S.S gett gärningsmannen i uppdrag att döda S.V men på grund av förväxling dödades A.A istället. Mordet på A.A kan anses vara straffrättsligt likvärdigt med det tilltänkta mordet på S.V. Med beaktande av att omständigheten att flera personer var involverade i planen och befann sig på platsen, fanns anledning att anta att skjutningen skulle kunna drabba andra personer än S.V, däribland A.A. Därmed anger Högsta domstolen att utfallet var en tänkbar följd av händelseförloppet som S.S satt igång. Mordet på A.A har varit täckt av S.S uppsåt. Högsta domstolen dömer S.S för anstiftan av mord på A.A, det verkliga offret.¹⁷⁰

Därefter tar Högsta domstolen ställning till om S.S även ska dömas för anstiftan av försök till mord på S.V, det tilltänkta offret. Då det saknas utredning antar Högsta domstolen att alla skott avfyrades i riktning mot A.A. Därför framstod skjutningen som att den var riktad mot A.A, även om gärningsmännen trodde att de sköt mot S.V. Gärningsmännen insåg direkt att de skjutit fel person. Trots det gick de inte till angrepp mot fler personer på platsen, händelsen innefattade endast ett handlande. Försökspunkten måste ha passerats för att det ska röra sig om ett försök. Gärningsmannens uppsåt att döda S.V samt skotten som avlossades för att fullfölja uppsåtet talar för att försökspunkten uppnåtts. Däremot riktades aldrig vapnet mot S.V och några skott avlossades aldrig mot honom. Högsta domstolen kommer således fram till att utredningen inte ger stöd för att försökspunkten passerats. Utredningen ger inte heller stöd för att S.S uppsåt täckte mer än en persons

¹⁶⁹ NJA 2022 s. 675. Domskälen pkt. 36-38.

¹⁷⁰ NJA 2022 s. 675. Domskälen pkt. 39-42.

död. De två omständigheterna gör, oberoende av varandra, att det inte finns förutsättningar för att döma S.S även för anstiftan av försök till mord. Högsta domstolen dömer således S.S för anstiftan till mord men ogillar åtalet för anstiftan av försök till mord.¹⁷¹

4.5 Sammanfattande kommentar

Högsta domstolens dom i mordet i bostadsområdet är det första prejudicerande målet inom svensk rättspraxis som berör *error in persona*. Många av skjutningarna som utförs är beställningsmord som anstiftats av en person inom ett kriminellt nätverk. Dessutom har frågan fått begränsat utrymme i svensk juridisk doktrin. Med andra ord fanns det ett behov av ledning i frågan hur anstiftarens ansvar påverkas av att den anstiftade gärningsmannen på grund av förväxling skjutit fel person.

Avseende *error in persona* fastslår Högsta domstolen uppfattningen i den juridiska doktrinen att gärningsmannen kan dömas för uppsåtligt brott, i detta fall anstiftan till mord. Det är dock inte en självklarhet att anstiftaren har uppsåt till brottet som förövats av den anstiftade gärningsmannen, anstiftarens uppsåtsbedömning skiljs från gärningsmannens. Högsta domstolen kom fram till att anstiftaren kan anses ha uppsåt till det genomförda mordet om gärningen som genomförts är straffrättsligt likvärdig med gärningen som anstiftats och om utfallet är en möjlig följd av händelseförloppet som anstiftaren satt i rullning. Högsta domstolen slog även fast att anstiftaren därutöver kan dömas för anstiftan av försök till mord om gärningsmannen passerat försökspunkten i förhållande till det tilltänkta offret och om anstiftaren haft uppsåt till två eller flera personers död. Vid *error in persona* har en gärningsman anstiftats att begå ett mord mot en person, men skjuter fel person på grund av förväxling. Med andra ord är typfallet att anstiftaren beställt ett mord på en person på grund av olika personliga eller affärsmässiga

¹⁷¹ NJA 2022 s. 675. Domskälen pkt. 43-47.

anledningar. Om anstiftaren däremot haft uppsåt till flera personers död torde det troligen inte kategoriseras som en situation av *error in persona*.

När den anstiftade gärningsmannen på eget bevåg går utanför uppdraget och mördar en annan person än uppdraget avser kan anstiftaren däremot inte hållas ansvarig på grund av bristande täckning mellan uppdraget och den företagna gärningen. Högsta domstolens bedömning leder till en osäkerhet kring hur bedömningen ska göras avseende om det är en förväxling av offer eller om det handlar om att gärningsmannen medvetet skjutit fel person. Det kan bli en problematisk bedömning om det rör sig om en felträff eller en avsiktlig avvikelse från den anstiftade gärningsmannens sida. En bedömning får göras utifrån omständigheterna i fallet. Det är en aspekt som komplicerar bedömningen av anstiftarens ansvar vid *error in persona*. Det hade kunnat innebära en möjlighet för anstiftaren att gå fri, om den anstiftade gärningsmannen säger att han medvetet gick utanför uppdraget och sköt en annan person.

Högsta domstolens dom är prejudicerande och ger därför upphov till konsekvenser, dels för rättsväsendet, dels för parterna. Att domen är prejudicerande innebär att domen blir ledande för framtida fall av *error in persona*. Framtida liknande fall kommer att bedömas i samma linje som domen från Högsta domstolen.

Domen innebär i praktiken att en anstiftare till ett mord där den anstiftade gärningsmannen skjutit fel person, kan dömas för anstiftan till mord av det verkliga offret, men undgå straffrättsligt ansvar i förhållande till det tilltänkta offret, som kanske dessutom kommer att bli utsatt för ännu ett mordförsök. Det innebär att det tilltänkta offret förlorar sin position i rättsprocessen. Det kan troligen vara mycket psykiskt påfrestande och medföra en stor rädsla för en individ att veta om att de anstiftade gärningsmännen egentligen avsåg att mörda honom eller henne. Det innebär en kränkning av offrets personliga integritet att bli utsatt för ett mordförsök. Det finns också alltid en risk för att anstiftaren försöker att anstifta någon annan att utföra det misslyckade mordet på det tilltänkta offret. Om anstiftaren inte döms för

anstiftan av försök till mord på det tilltänkta offret har individen inte heller rätt till att erhålla skadestånd för kränkning eller sveda och värk. S.S dömdes för försök till mord på S.V i tingsrätten men friades från åtalpunkten i Hovrätten och Högsta domstolen. Det resulterade i att S.V inte blev berättigad till skadestånd, trots att han var det tilltänkta offret.¹⁷²

Det finns även faktorer som talar för att Högsta domstolens dom är ändamålsenlig och leder till det bästa utfallet i praktiken. Det är ett rimligt resonemang att en anstiftare inte kan kontrollera händelseförloppet fullt ut, och därmed ska ansvara för straffrättsligt likvärdiga gärningar om utfallet är en möjlig följd av händelseförloppet som satts igång av anstiftaren. Likt Högsta domstolen är jag av uppfattningen att det är tveksamt om det är befogat att döma anstiftaren både för anstiftan till mord på det verkliga offret och anstiftan till försök till mord på det tilltänkta offret. Anstiftaren har i realiteten inte haft uppsåt till att två brott skulle förövas. Att döma för båda brotten skulle kunna leda till en obefogad dubbelbestraffning som hade kunnat resultera i en för hög straffmätning. Visserligen hade aspirationsprincipen inneburit att straffet inte blivit avsevärt mycket högre även om anstiftaren hade dömts för båda brotten, men det kan fortfarande anses som omotiverat enligt min mening.

Högsta domstolens dom kan även få konsekvenser för den organiserade brottsligheten. I fallet dömdes en person som var högt uppsatt inom den kriminella miljön. Om potentiella gärningsmän ser att även högre uppsatta personer kan åtalas och dömas för sina handlingar kan det göra dem mer försiktiga med att utföra våldshandlingar. En dom där en högre uppsatt gängmedlem döms för anstiftan kan troligen också leda till intern splittring inom konstellationens hierarki. Om de uppfattar att ledningen inte längre kan garantera deras säkerhet kan det leda till missnöje inom organisationen som i sin tur kan leda till minskad lojalitet och minskat förtroende. Det kan också göra det svårare för de kriminella konstellationerna att rekrytera nya

¹⁷² Jämför NJA 2022 s. 675, s. 3, 15, 16, Hovrättens dom I mål B 1603-21, s.7 och Malmö tingsrätts dom i mål B 12936-20, s. 2.

medlemmar. Personer kan troligen vara mer tveksamma att gå med i en organisation där ledningen inte kan garantera deras säkerhet. Om en gängledare döms för anstiftan till mord kan det även leda till rivalitet och maktkamp då flera personer strävar efter att överta kontrollen över verksamheten. Det kan leda till en ökning av interna konflikter inom de kriminella gängerna. I sin tur kan de nya förhållandena leda till att det bildas nya allianser och relationer inom den organiserade brottsligheten.

Sammanfattningsvis påverkas möjligheten att döma en anstiftare för anstiftan till mord om den anstiftade gärningsmannen på grund av förväxling skjutit fel person. Det görs en bedömning av om anstiftaren kan anses ha uppsåt till det verkliga mordet som begåtts. Om utfallet inte är en möjlig följd av händelseförloppet som anstiftaren satt i rullning är det inte troligt att anstiftaren kan anses ha uppsåt. I NJA 2022 s. 675 blir en vän till anstiftaren som var väl införstådd med mordplanerna mot det tilltänkta offret skjuten på grund av förväxling. Anstiftaren hade bett personen att lämna platsen för att inte riskera att han skulle bli skjuten av misstag. Högsta domstolen ansåg dock att det var en möjlig följd av händelseförloppet som anstiftaren satt igång och anstiftaren ansågs därför ha uppsåt och dömdes för anstiftan till mord. Det innebär att det krävs ganska mycket för att anstiftaren inte ska anses ha uppsåt.

Högsta domstolens bedömning av anstiftarens ansvar vid *error in persona* är enligt min mening proportionerlig. Anstiftaren anses i de flesta fall ha uppsåt till det utförda mordet, om inte den anstiftade gärningsmannen gått utanför uppdraget, eller om följden som inträffar kan anses vara orimlig med hänsyn till händelseförloppet som anstiftaren satt igång.

5 Vilka möjligheter finns det att döma personer inom kriminella nätverk för anstiftan till mord?

Följande kapitel syftar till att besvara frågan hur den kriminella miljöns struktur och hierarki påverkar möjligheten att identifiera och åtala personer för anstiftan till mord. För att utreda frågan analyseras strukturen inom de kriminella nätverken samt den rättsliga tillämpningen i teorin och praktiken.

5.1 Inledande kommentar

Skjutvapenvåldet är ett ökande problem i samhället i Sverige.¹⁷³ En stor andel av morderna som genomförs är beställningsmord där en person anstiftat ett mord på en annan person. Beställningsmord kan genomföras inom det egna nätverket men de begås ofta inom projektbaserade konstellationer där olika personer rekryteras för att genomföra mordet. Det krävs ofta flera personer för att genomföra ett beställningsmord.

Framträdande inom den organiserade brottsligheten är de självdefinierade nätverken, till den kategorin hör exempelvis Mc-gäng. Drivkraften för de självdefinierade nätverken är pengar till nätverket. Det sker sällan beställningsmord inom de grupperna då det vanligtvis inte är affärsmässigt. De självdefinierade grupperna har en tydlig struktur och hierarki och våldsanvändning måste godkännas av en ledare. Det kan dock ske beställningsmord när en självdefinierad grupp står i konflikt med ett annat nätverk.

Brås uppdelning av den organiserade brottsligheten används inte av domstol och därför har domstolen inte kommenterat vilken typ av nätverk det rör sig om i rättsfallen. Avseende mordet på köpcentrumet mördades M som var ledare för ett kriminellt nätverk. När nätverket beskrivs framstår det som att

¹⁷³ Brå 2021:8, s. 7.

det skulle kunna vara ett självdefinierat nätverk då det fanns en tydlig hierarki och då medlemskapet skulle förtjänas. Presidenten M, som senare blev skjuten bar exempelvis en väst med sitt namn och texten "president" på. Det framgår även att det fanns höga krav för att bli en fullvärdig medlem i det kriminella nätverket. Därmed finns det omständigheter som talar för att det rör sig om ett mord inom ett självdefinierat nätverk. Personen som sedermera dömdes för anstiftan till mord ingick i samma kriminella gruppering. Det visar att beställningsmord även kan ske i den typen av kriminella grupper med ett medlemskap och en tydlig hierarki. Däremot använde sig anstiftaren A1 av flera olika personer, även utanför nätverket för att genomföra mordplanen. Personerna som var involverade i utförandet av mordet skulle även kunna anses vara en del av en projektbaserad konstellation som satts ihop i syfte att genomföra mordet.

5.2 Kan en mordbeställare tillskrivas ansvar som anstiftare?

Det kan vara svårt att utreda och finna bevisning kring vem som anstiftat ett mord då de ofta anstiftas inom den kriminella miljön. Inom den kriminella miljön finns en tydlig hierarki och en tystnadskultur som gör det svårt att kartlägga omständigheterna kring mordet. Personerna som är involverade pratar inte med polisen och de unga personerna som utför mordet är ofta inte medvetna om alla detaljer samt vem som egentligen ligger bakom mordet. Utförarna har ofta kontakt med en person, som i sin tur har kontakt med beställaren. Den tydliga hierarkin inom de kriminella nätverken innebär att de underordnade lyder ledarna utan att ifrågasätta. De behöver bevisa att de är lojala och kan dessutom öka sitt våldskapital genom att begå brott. Inom den kriminella miljön används ofta krypterade kommunikationstjänster för att inte lämna spår efter sig. I uppsatsen har de krypterade chattarna Enchrochat och Signal varit aktuella. De krypterade chattarna syftar till att möjliggöra kommunikation utan insyn. Däremot har polisen i vissa fall lyckats tillgå de krypterade chattarna, som senare blivit en avgörande del av bevisningen i målet.

Omständigheterna i det enskilda fallet har avgörande betydelse för om det är möjligt att döma en anstiftare för anstiftan till mord. För att straffbar anstiftan ska aktualiseras krävs det att anstiftaren förmått utföraren att utföra brottet. Anstiftarens psykiska påverkan ska vara avgörande för brottets genomförande. Avseende beställningsmord hade de troligen inte ägt rum om anstiftaren inte hade gett en utförare anledning att genomföra mordet. Beställaren ger utföraren ett incitament som resulterar i ett beslut att utföra mordet. Incitamentet består ofta till stor del av pengar.

Däremot är det vanligt att även utföraren har incitament till att utföra ett beställningsmord. Inom den kriminella miljön finns det även fördelar för utföraren när ett beställningsmord utförs. När en person som tillhör en mer löst sammansatt konstellation begår ett mord, finns det även en drivkraft i form av lojalitet mot de överordnade. Handlingarna de begår kommer att påverka deras framtid inom den kriminella miljön samt deras personliga våldskapital. Individer som tillhör självdefinierade grupper har dessutom en stark påverkan från gruppen avseende att upprätthålla våldskapitalet. De behöver även följa instruktioner för att förtjäna titeln som en fullvärdig medlem i gruppen. Trots att utföraren kan ha incitament att begå mordet bör det anses som att mordet anstiftats, om mordet inte hade ägt rum utan beställarens påverkan.

I många fall är det en överordnad person eller ledare inom det kriminella nätverket som beställer ett mord. Medlemmarna inom nätverket ser upp till ledarna och har ett intresse av att begå brott för att bevisa sin lojalitet. På grund av ledarens hierarkiska position kan det anses utgöra straffbar anstiftan när en ledare förmår en underordnad att utföra ett mord. En ledare förutsätts ha stark påverkan på de underordnade medlemmarna inom nätverket.

Beställningsmord genomförs ofta inom en projektbaserad konstellation, som möjliggör för anstiftaren att vara mer passiv. Inom projektbaserade konstellationer kan många personer vara involverade i ett mord och ha olika roller. Beställaren av ett mord kan ha en projektledare under sig som han lämnar

instruktioner till, därefter är det sedan upp till projektledaren att rekrytera personer och sätta planen i verket. I det fallet kan det vara svårt att finna tillräcklig bevisning för att tillskriva beställaren ansvar som anstiftare. Projektledarens drivande roll avseende brottsplanen kan skydda beställaren från straffrättsligt ansvar då beställaren endast gett projektledaren ett namn och inte vidare deltagit i planeringen. Då finns det heller ingen relation mellan beställaren och gärningsmannen. För att beställaren ska kunna förmå en gärningsman att utföra ett mord bör det krävas att det finns någon form av relation mellan dem. I många av de projektbaserade konstellationerna finns ingen relation mellan anstiftaren och utföraren. Utföraren rekryteras istället av en projektledare och har kanske inte ens kännedom om vem beställaren är. Då finns det troligen inte tillräckliga skäl för att tillskriva beställaren straffrättsligt ansvar som anstiftare.

5.2.1 Anstiftarens ansvar i praxis

I målen som behandlats under avsnitt 3.7 stod högt uppsatta personer åtalade för anstiftan till mord. I mordet på köpcentrumet åtalades två personer för anstiftan till mord, varav den ena dömdes och den andra friades. A1 dömdes för anstiftan till mord då han närvarade vid gärningsmannens ankomst till Malmö, ordnade en bostad till gärningsmannen och närvarade vid brottsplatsen i samband med mordet. Den andra tilltalade, A2 friades istället från anstiftan till mord. Åtalet hade sin grund i att A2 närvarade vid skyttens ankomst till Malmö, hade en del kontakt med skytten, gav skytten en telefon samt att träffade skytten innan han åkte mot mordplatsen för att begå mordet. Tingsrätten anser dock inte att det finns någonting som visar att A2 förmått skytten att utföra mordet. Därför friades han från anstiftan till mord. I andra hand hade åklagaren yrkat på att A2 skulle dömas för medhjälp till mord på grund av att han bland annat försett skytten med en telefon. Tingsrätten anser dock inte att det en mobiltelefon är ett typiskt hjälpmedel vid ett mord, och det går inte att visa att telefonen använts för att planera mordet. Därför friades A2 även från åtalspunkten medhjälp till mord. Det krävs alltså att den tilltalade förmår personen att utföra mordet och att det inte

hade utförts utan beställarens påtryckning. Domen bekräftar min uppfattning om att det kan vara svårt att finna tillräcklig bevisning om anstiftaren inte haft en relation med gärningsmannen och utfört handlingar med en tydlig koppling till mordet.

I mordet på återvinningsstationen ansåg hovrätten att den tilltalade gärningsmannens handlingar utgjorde straffbar anstiftan. Anstiftaren hade en omfattande kontakt med en person som organiserade mordet, han lämnade instruktioner för mordet, utlovade betalning för mordet och deltog i övrigt i planeringen. Därmed var handlingarna tillräckliga för att det skulle anses som att den tilltalade förmått gärningsmannen att utföra mordet. I detta fall fanns även en projektledare som organiserade mordet på uppdrag av anstiftaren. Projektledaren dömdes som gärningsman. Bevisningen byggde till en övervägande del på konversationer från den krypterade kommunikationstjänsten Enchrochat. Meddelandena kunde visa på S.S inblandning i mordet och det resulterade i att hovrätten ansåg beviskravet som uppnått och dömde honom för till anstiftan till mord.

Hovrätten kom även fram till att det genomförts flera tidigare mordförsök på A.A som mördades på återvinningsstationen. Vid ett av tillfällena blev en 16-årig pojke skjuten. Det är troligt att A.A var det tilltänkta offret men att den 16-åriga pojken sköts på grund av förväxling, *error in persona*. En intressant fråga som aktualiseras är om anstiftaren hade kunnat hållas ansvarig även för mordet på 16-åringen. I mordet i bostadsområdet dömdes samma person för anstiftan till mord i en situation av *error in persona*. Skytten sköt fel person på grund av förväxling, men trots det kunde den tilltalade dömas för anstiftan till mord på det verkliga offret. Den debatterade frågan rör framförallt täckningsprincipen vid *error in persona*. Högsta domstolen fann att anstiftaren kan anses ha uppsåt om resultatet är en möjlig följd av händelseförloppet som anstiftaren satt igång. Därför är det troligt att den tilltalade i mordet på återvinningsstationen även hade kunnat dömas för anstiftan av mord på den 16-åriga pojken. Det är inte helt ovanligt att den anstiftade gärningsmannen på grund av förväxling skjuter fel person. Praxis har nu bekräftat att svensk rätt möjliggör att döma anstiftaren vid *error in persona*.

5.2.2 Avslutande kommentar

I praxis har det varit av avgörande betydelse hur inblandad anstiftaren varit i planeringen av brottet och vilken position anstiftaren haft inom det kriminella nätverket. Anstiftarens position inom nätverket har sedermera påverkat inflytandet. I alla domarna som analyserats har anstiftaren haft en ledande position i ett kriminellt nätverk. Om en aktiv inblandning inte kunnat bevisas torde personen inte dömas för anstiftan till mord. Den uppfattningen bekräftar Malmö tingsrätt i mordet på köpcentrumet. A2 friades från anklagelsen anstiftan till mord då det inte kunde visas att han haft en aktiv inblandning i mordet, även om tingsrätten antyder att han troligen kände till mordplanerna.

Många av mordena som utförs kan röra sig om beställningsmord. Det kan däremot vara svårt för polisen att lokalisera en beställare som befinner sig högt upp i hierarkin inom ett kriminellt nätverk. Om polisen inte lyckas finna och knäcka krypterade kommunikationstjänster kan det vara svårt att lokalisera och finna bevisning mot en beställare som befinner sig långt ifrån gärningsmannen. Gärningsmannen och personer som befinner sig lägre ner i hierarkin kanske inte känner till vem beställaren är, och även om de gör det råder en tystnadskultur som innebär att personer inom den kriminella miljön inte samarbeta med polisen. Vi ser ett exempel på tystnadskulturen i mordet på köpcentrumet. Skytten greps ganska omgående efter mordet men uppgav inga detaljer om hur mordet planerats eller om vilka andra personer som var inblandade. Istället uppgav skytten en berättelse om ett personligt motiv som tingsrätten kunde avfärda.

Beställningsmord genomförs ofta inom projektbaserade konstellationer. Inom projektbaserade konstellationer kan beställaren med hjälp av en projektledare ha en ytterst liten inblandning i planeringen av mordet. Om beställaren bara ger en projektledare ett namn kan det vara svårt att finna

tillräcklig bevisning för att döma personen för anstiftan till mord. I det fallen är det inte möjligt att tillskriva beställaren straffrättsligt ansvar som anstiftare.

Sammanfattningsvis framstår det som att regelverket i svensk rätt fungerar relativt bra för att tillskriva mordbeställare inom kriminella nätverk straffrättsligt ansvar för anstiftan till mord. Det förutsätter dock att polisen lyckats lokalisera beställaren. När beställningsmord utförs inom kriminella nätverk kan det dock vara svårt att lokalisera beställaren och finna tillräcklig bevisning. Avseende alla fall som behandlats i uppsatsen har information från krypterade kommunikationstjänster varit avgörande bevisning i målet. Det torde dock vara svårt att finna bevisning som når beviskravet i brottmål utan tillgång till kommunikationen mellan de iblandade personerna. Som nämnts ovan beror det till en stor del på strukturen och tystnadskulturen inom de kriminella nätverken. Tystnadskulturen kan även påverka boende i samma bostadsområde och potentiella vittnen. Tystnadskulturen innebär även att personer runt om de kriminella nätverken inte vågar samarbeta med polisen och rättsväsendet.

Avseende *error in persona* kan anstiftaren dömas för anstiftan till mord av det verkliga offret så länge gärningen som begåtts är straffrättsligt likvärdig med den anstiftade gärningen och om konsekvensen är en möjlig följd av händelseförloppet som anstiftaren satt i rullning. Anstiftaren kan dock inte hållas ansvarig om gärningsmannen medvetet går utanför uppdraget och skjuter en annan person. Det kan bli svårt att skilja på de två situationerna och det finns en risk för att gärningsmannen tar på sig skulden för att anstiftaren ska gå fri.

Nuvarande regelverk är enligt min mening fungerande i de flesta fall. Regelverket möjliggör att döma anstiftare inom den kriminella miljön för anstiftan till mord så länge det finns tillräcklig bevisning. Trots att det är svårt att finna bevisning avseende mord inom den kriminella miljön är det viktigt att rättssäkerheten upprätthålls och att beviskravet uppfylls, det ska finnas bevisning bortom rimligt tvivel för att en person ska dömas.

Lagstiftaren är väl medveten om tystnadskulturen och bevissvårigheterna som råder avseende brott med koppling till den kriminella miljön. Regeringen beslutade den 21 november 2019 att tillsätta en utredning för att stärka rättsprocessen och öka lagföringen.¹⁷⁴ Utredningen resulterade bland annat i ett lagförslag avseende kronvittnen som innebär att en person som samarbetar och medverkar till utredningen av någon annans brottslighet kan få strafflindring.¹⁷⁵ År 2022 infördes 29 kap. 5 a § i BrB. Där framgår att rätten särskilt ska beakta om den tilltalade lämnat uppgifter som är av väsentlig betydelse för utredningen av brottet. Detsamma gäller även om den tilltalade lämnat uppgifter som är av väsentlig betydelse för utredningen av någon annans brott, om det inte är föreskrivet lägre straff än fängelse i sex månader. Bestämmelsen innebär därmed att en individ som samarbetar med polisen avseende egen eller annans brottslighet kan dömas till ett lindrigare straff än vad som är föreskrivet. Bestämmelsen visar att lagstiftaren försöker arbeta för att bryta tystnadskulturen genom att motivera individer att samarbeta med rättsväsendet. Medverkansbestämmelsen kan innebära att fler personer kan tänka sig att samarbeta med polisen, därför är en sådan bestämmelse viktig. Om fler personer samarbetar med polisen kommer det vara lättare att lokalisera och finna bevisning mot en mordbeställare inom den kriminella miljön.

¹⁷⁴ SOU 2021:35, s. 4.

¹⁷⁵ SOU 2021:35, s. 167.

Källförteckning

Litteratur

Asp, Petter; Ulväng, Magnus och Jareborg, Nils, (2013), *Kriminalrättens grunder*. Uppl. 2. Uppsala: Iustus.

Asp, Petter, "Om uppsåtstäckning vid aberration ictus", *Juridisk Tidskrift*, 2001/02, nr 3, s. 616.

Asp & Ulväng, "Sweden", *Participation in Crime* (2013), Cambridge university press.

Bohlander, Michael, (2008) *Principles of German Criminal Law*, s. 171.

Fagerlund, Karin, "Polisen: "Nu vet vi hur ett beställningsmord går till", SvT nyheter, publicerad 2020-10-20, uppdaterad 2021-01-07.

Garde, "Aberratio ictus, en umulig klassiker", *Tidsskrift for Rettsvitenskap*, 2001, nr 114, s. 400 ff.

Jareborg, Nils (1994). *Straffrättens ansvarslära*. Uppsala: Iustus.

Jareborg, Nils (2001). *Allmän kriminalrätt*. Uppsala: Iustus.

Johansson, Stefan, Trost, Hedvig, Wennberg Suzanne, (2023), *Brottsbalken: en kommentar (13-24 kap.)*. Uppl. 11: Norstedts juridik.

Leijonhufvud, Madeleine, Wennberg, Suzanne & Ågren, Jack Ågren (2015). *Straffansvar*. 9., [omarb.] uppl. Stockholm: Wolters Kluwer.

Norée, Annika, (2016), *Dagens straffrätt*, Stockholm: Wolters Kluwer.

Olsen, Lena: "Rättsvetenskapliga perspektiv", Svensk Juristtidning 2004, s. 105-140.

Sallinen, JP "Mord på entreprenad – "två skyttar ökar chanserna"", Svenska Dagbladet (svd.se) 31.10.2021.

Sandgren, Claes: "Är rättsdogmatiken dogmatisk?", Tidskrift för Rettsvetenskap, TfR, 2005, s. 648-656.

Strahl (1976). *Allmän straffrätt i vad angår brotten*. Stockholm: P A Norstedt & Söners förlag.

Zila, Josef. Brottsbalk (1962:700) 23 kap. 4 §, Lexino 1 juni 2023 (JUNO).

Offentligt tryck

Prop. 2009/10:147	Skärpta straff för allvarliga våldsbrott m.m.
Prop. 2015/16:113	Bättre straffrättsliga verktyg mot organiserad brottslighet
SOU 1944:69	Straffrättskommitténs betänkande med förslag till lagstiftning om brott mot staten och allmänheten
SOU 1996:185	Straffansvarets gränser
SOU 2021:35	En stärkt rättsprocess och en ökad lagföring
SOU 2021:68	Skärpta straff för brott i kriminella nätverk

Myndighetspublikationer

Brå idéskrift nr 18	Lokala åtgärder mot organiserad brottslighet
Brå rapport 2016:12	Kriminella nätverk och grupperingar – Polisens bild av maktstrukturer och marknader
Brå rapport 2019:10	Tystnadskulturer- en studie om tystnad mot rättsväsendet
Brå rapport 2021:8	Dödligt skjutvapenvåld i Sverige och andra europeiska länder
Brå rapport 2023:13	Barn och unga i kriminella nätverk

Polismyndigheten, *Kriminella nätverk inom den organiserade brottsligheten i polisregion Stockholm*, (2019).

Internationella rättsakter

Europeiska unionens gemensamma åtgärd 97/744/RIF av den 21 december 1998, (EGT L 351, 29.12.1998)

Europaparlamentets och rådets direktiv 2008/841/RIF av den 24 oktober 2008, kampen mot organiserad brottslighet, (EGT L 300, 11.11.2008)

Förenta nationen, Konvention mot transnationell organiserad brottslighet, 2000-11-15, resolution 55/25.

Sveriges antagande av rambeslut om kampen mot organiserad brottslighet, Ds 2008:6.

Rättsfallsförteckning

Högsta domstolen

NJA 1968 s. 596.

NJA 1996 s. 27.

NJA 2007 s. 929

NJA 2022 s. 675.

Hovrätten

Hovrätten över Skåne och Blekinges dom 2021-06-02 i mål B 657-21

Hovrätten för Västra Sveriges dom 2016-09-07 i mål B 3254-16.

Hovrätten över Skåne och Blekinges dom 2021-11-24 i mål B 1603-21

Tingsrätten

Malmö tingsrätts dom 2024-03-15 i mål B 8583-22

Södertörns tingsrätts dom 2021-07-14 i mål B 3712-21

Malmö tingsrätts dom 2021-05-07 i mål B 12936-20